

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІВЕНТ-ІНДУСТРІЇ, КУЛЬТУРОЛОГІЇ
ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА**

**УДК 930.85 (477)
На правах рукопису**

Кваліфікаційна робота на здобуття
освітнього рівня «бакалавр»
на тему:

**КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР РЕГІОНУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РОЗВИТКУ
МУЗЕЙНОЇ ГАЛУЗІ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Виконала студентка освітньо-професійної програми
І (бакалаврського) рівня спеціальності 027 «Музеєзнавство,
пам'яткознавство»

Галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»
денної форми навчання

Софія ДОМАНСЬКА

Науковий керівник:
доцент кафедри івент-індустрій, культурології
та музеєзнавства, к. іст. н.,
доцент **Марина ШАТРОВА**

Рецензент:

Заступник директора з наукової роботи
та автоматизації КЗ «Рівненська обласна
універсальна наукова бібліотека» РОР,
к.і.н. **Олександра Промська**

Рівне – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ТА РОЛІ МУЗЕЇВ	7
1.1. Поняття культурного простору регіону	7
1.2. Музей як соціокультурний інститут	12
1.3. Роль музейної галузі у формуванні культурного простору	16
 Висновки до розділу 1	 22
 РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ ГАЛУЗІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	 24
2.1. Характеристика музейної мережі Рівненської області	24
2.2. Сучасні практики діяльності музеїв регіону	32
2.3. Вплив музеїв на культурний простір регіону (на прикладі Здолбунівського краєзнавчого музею імені Олега Тищенка)	40
2.4. Проблеми та перспективи розвитку музейної галузі	44
 Висновки до розділу 2	 52
 ВИСНОВКИ	 54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Культурний простір регіону є одним із ключових чинників формування суспільної ідентичності, збереження історичної пам'яті та забезпечення сталого культурного розвитку. В умовах російсько-української війни питання збереження та розвитку культурного простору набули стратегічного значення. Виклики, які принесла гібридна війна (знищення музеїв, вилучення культурних цінностей і нав'язування чужих наративів) вимагають активнішої роботи з формування автентичного культурного простору, в т.ч. й на регіональному рівні.

Музейна галузь посідає особливе місце серед інструментів формування культурного простору регіону. Музеї поєднують функції збереження матеріальної та нематеріальної спадщини, освіти, комунікації та соціальної інтеграції, виступаючи водночас науковими установами і активними учасниками суспільного діалогу. Їхня роль у сучасних умовах суттєво розширилася: музеї стають центрами психологічної підтримки, майданчиками для роботи з внутрішньо переміщеними особами, осередками деколонізації культурної пам'яті.

Рівненська область є прикладом регіону з багатим і різноманітним музейним потенціалом – від Державних історико-культурних заповідників Дубна, Острога та Культурно-археологічного центру «Пересопниця» до краєзнавчих музеїв громад. Дослідження цього потенціалу в контексті формування регіонального культурного простору є актуальним як для теорії, так і для практики управління культурною сферою.

Стан наукової розробленості теми. Джерельна база дослідження представлена науковими публікаціями українських дослідників, нормативно-правовими актами України, аналітичними та статистичними матеріалами управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації, звітами та стратегічними документами музейних установ, матеріалами конференцій та публіцистичними публікаціями. Теоретичне підґрунтя дослідження поняття

культурного простору становлять праці О. Барни [1], О. Доманської [16], В. Марченко та С. Виткалова [26], А. Філіної [46], В. Судакової [42], О. Шершньової [49] та інших. Питання функціонування музею як соціокультурного інституту розкрито у роботах К. Хаустової [25], М. Белікової [3], О. Губіної [12]; специфіку регіональної музейної мережі Рівненщини досліджували О. Мулевич та А. Манько [28], О. Яроменко та І. Осіпчук [66]. Важливі відомості містять аналітичні огляди Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого [27; 47], матеріали конференцій Рівненського обласного краєзнавчого музею [18; 33] та публічні звіти музейних установ [37]. Нормативно-правова база дослідження – Закони України «Про культуру» [35] та «Про музеї та музейну справу» [36]. Загалом опрацьовано 66 джерел.

Мета дипломної роботи полягає у комплексному аналізі розвитку музейної галузі Рівненської області та її ролі у формуванні культурного простору регіону.

Завдання роботи:

- розкрити поняття культурного простору регіону, його структуру та механізми формування;
- охарактеризувати музей як соціокультурний інститут та визначити його роль у формуванні культурного простору;
- проаналізувати музейну мережу Рівненської області: склад, типологію, провідні установи та статистику діяльності;
- дослідити сучасні практики діяльності музеїв регіону – виставкову роботу, цифровізацію, інклюзивні ініціативи, роботу з різними аудиторіями;
- визначити вплив музейної галузі на культурний простір регіону: формування ідентичності, взаємодію з громадою, туристичний потенціал;
- виявити актуальні проблеми та окреслити перспективи розвитку музейної галузі Рівненської області.

Об’єкт дослідження – музейна галузь Рівненської області в її сучасному стані та динаміці розвитку.

Предмет дослідження – роль музейної галузі у формуванні культурного простору Рівненської області.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах аналізу та синтезу (для вивчення теоретичної бази та узагальнення практичного матеріалу), порівняльному методі (для порівняння діяльності різних музейних установ регіону), структурно-функціональному методі (для вивчення внутрішньої організації музейної мережі та функцій її складових), а також на методі case study – детальному аналізі Здолбунівського краєзнавчого музею як прикладу музею громади. Опрацювання кількісних показників діяльності галузі здійснювалося із застосуванням статистичного методу.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні музейної галузі Рівненської області як чинника формування регіонального культурного простору. Вперше здійснено системний аналіз сучасного стану та практик діяльності музейної мережі регіону в умовах воєнного часу, узагальнено досвід цифровізації, інклюзії та грантової діяльності музеїв, а на прикладі Здолбунівського краєзнавчого музею імені Олега Тищенка показано модель ефективного музею громади як осередку локальної ідентичності.

Практичне значення роботи полягає в узагальненні актуального досвіду функціонування музейної галузі Рівненської області та формулюванні конкретних пропозицій щодо її розвитку. Результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування та управліннями культури при розробці та актуалізації регіональних програм розвитку культурної сфери, музейними закладами – для вдосконалення власних стратегій діяльності.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Результати вивчення були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції:

- «Національна ідентичність крізь призму сучасних катаклізмів: історико-культурний контекст»: XXI міжнародна науково-практична

конференція, 20–21 листопада 2025 р., м. Рівне; Програма. Рівне: РДГУ, 2025. С. 19.

- щорічній науковій конференції РДГУ, 15 травня 2026 р., м. Рівне.

Публікацію «Сучасні практики діяльності музеїв Рівненщини» подано до друку в 25 випуск наукового збірника «Актуальні питання культурології» (Рівне: РДГУ, 2026).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з двох розділів і семи підрозділів, містить вступ, висновки, список використаних джерел (66 позицій). У першому розділі розкрито теоретичні основи дослідження: охарактеризовано поняття культурного простору регіону та його структуру, музей як соціокультурний інститут, а також роль музейної галузі у формуванні культурного простору. У другому розділі здійснено комплексний аналіз розвитку музейної галузі Рівненської області: охарактеризовано музейну мережу регіону, досліджено сучасні практики діяльності музеїв та їхній вплив на культурний простір на прикладі Здолбунівського краєзнавчого музею імені Олега Тищенка, виявлено системні проблеми та окреслено перспективи розвитку галузі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ТА РОЛІ МУЗЕЇВ

1.1. Поняття культурного простору регіону

Поняття «культурний простір» постає у працях дослідників як одне з ключових для сучасних культурології, соціології та політичної науки. Різні дисципліни та дослідники визначають його залежно від контексту і мети дослідження, тому зміст поняття й досі залишається предметом дискусій.

У загальному розумінні культурний простір – це середовище, у якому здійснюється культурна діяльність суспільства, задовольняються інформаційні, естетичні та дозвілєві потреби громадян, функціонують культурні форми, акумулюється і передається соціальний досвід. Це не просто сукупність культурних закладів або географічна територія, а складна багатовимірна система, що охоплює матеріальні й нематеріальні елементи, символічні значення, ціннісні орієнтири та комунікативні практики. У такому розумінні культурний простір постає як своєрідний загальний план, який окреслює контури людської поведінки і спосіб організації спільного життя.

Законодавче визначення цього поняття закріплено в Законі України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року: культурний простір України визначається як сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище [35]. Тобто в першу чергу тут йдеться про функціональну роль культурного простору як середовища задоволення потреб та здійснення культурної діяльності.

Однак в джерелах знаходимо й більш ширші тлумачення цього поняття. Культурний простір постає як ментально-ціннісне поле, в якому функціонують спільні уявлення, символи, наративи та пам'ять певної

спільноти. Саме у культурному просторі розгортаються ідеологічна боротьба за вплив на суспільну свідомість, народжується колективна ідентичність, кристалізуються культурні норми й зразки поведінки [1].

Культурний простір не є сталим утворенням – він постійно змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх відносяться демографічні зрушення, розвиток культурних індустрій, освітньої системи та засобів масової комунікації. Зовнішні чинники включають глобалізаційні процеси, культурні впливи сусідніх держав, міграційні потоки, а також геополітичні виклики, що можуть не лише деформувати культурний простір, а й навіть загрожувати його існуванню. Про останнє переконливо свідчить досвід України: багаторічне ігнорування зовнішніх культурних впливів країни-агресора призвело до дезорієнтації частини населення та її відчуження від національного культурного простору [1].

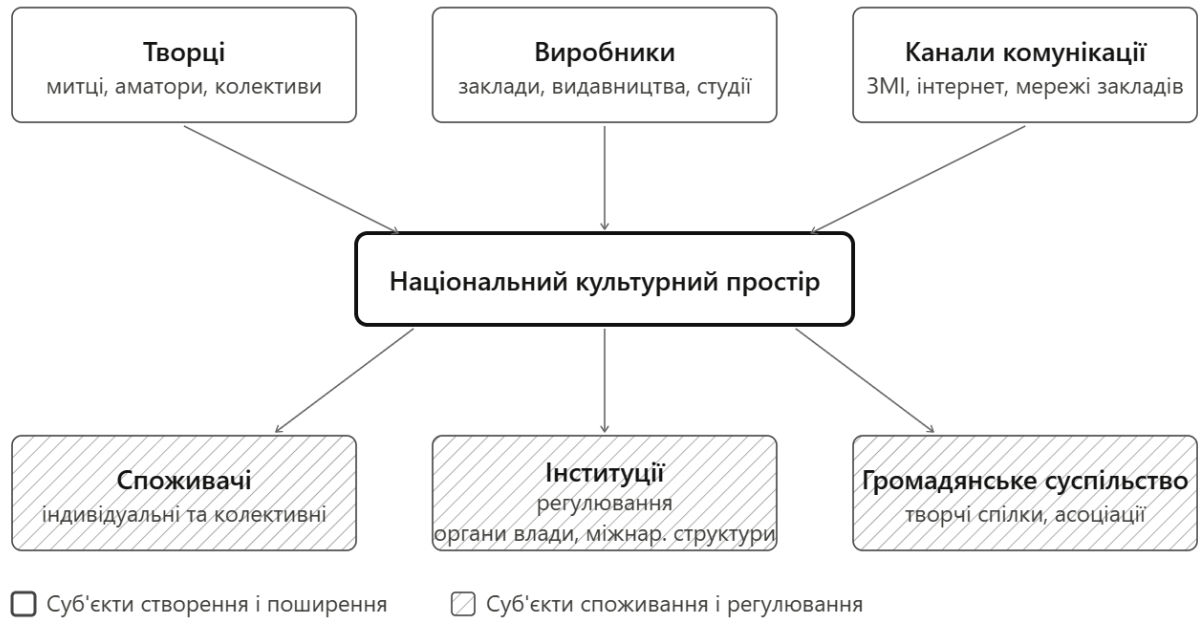
Культурний простір може об'єднувати найрізноманітніші культурні форми: від елітарної до масової культури, як релігійні та обрядові практики, так й діяльність наукових і мистецьких інституцій. Усі ці форми можуть взаємодіяти, перетинатися, вливати одна на одну.

У структурі культурного простору можна вирізнити щонайменше три його виміри. По-перше, духовний, або когнітивно-ціннісний вимір, що охоплює галузі, в яких домінують знання та цінності: релігію, мистецтво, філософію, науку. По-друге, соціальний, або регулятивний вимір – норми моралі, правові й політичні культури, що визначають характер соціальних відносин і поведінкові стандарти. По-третє, технологічний вимір – культура виробництва, виховання, освіти, тобто сукупність засобів і способів здійснення різноманітних видів людської діяльності. У реальному суспільному житті межі між цими вимірами є розмитими й умовними, а самі вони перебувають у постійній взаємодії [46].

Складовими культурного простору як системи є як суб'єкти створення і поширення, так й суб'єкти споживання і регулювання: творці (митці, колективи, літератори); виробники (видавництва, студії, заклади культури);

канали комунікації (медіа, бібліотеки, театри); споживачі (індивідуальні та колективні); регулятори (органи влади та міжнародні структури); громадянське суспільство (творчі спілки та асоціації) [49].

Рис. 1. Система національного культурного простору

Культурний простір класифікують за територіальною ознакою, виокремлюючи:

- національний – на рівні держави, який існує в законодавчому полі певної країни та має державні кордони. У той же час цей простір є більше політичним поняттям і має перебувати в полі постійної уваги держави задля забезпечення як її внутрішньої, так і зовнішньої безпеки;

- регіональний – на рівні регіону, області, району, що склалися історично;

- локальний або місцевий – конкретна адміністративно-територіальна одиниця, наприклад, культурний простір міста [49].

Період незалежності України став часом активного формування правових, управлінських та економічних засад для збереження й розвитку національної культури. Головним завданням було створення нової моделі

культурного простору, що поєднувала б модернізаційні процеси зі збереженням духовних традицій і цінностей українського народу.

У цей час спостерігається національно-культурне відродження, посилення процесів демократичного та релігійного оновлення суспільства. Відбулися позитивні зміни у сфері відновлення історичної пам'яті, повернення раніше замовчуваної чи забороненої культурної та мистецької спадщини, розвитку творчої ініціативи та урізноманітнення мистецьких напрямів. Активізувалося культурне життя регіонів, а також зросла увага до народної творчості й локальних культурних традицій [16].

Для розуміння регіонального культурного простору принципово важливим є поєднання загальнонаціональних та локальних характеристик. Регіон є не лише адміністративно-географічною одиницею, а й культурно-смысловим утворенням зі своїми специфічними рисами, традиціями, пам'яттю і способами самоідентифікації. Колонізаційні хвилі, міграції, зміни державних кордонів, взаємодії різних етнічних та конфесійних груп – усі ці історичні процеси безпосередньо впливають на регіональний культурний простір. У результаті кожен регіон отримує унікальний культурний профіль, що поєднує загальнонаціональні цінності зі своєрідними місцевими особливостями.

Регіони є носіями оригінальних культурних ініціатив, осередками яскравих пам'яток архітектури та мистецтва, місцями, де зосереджені творчі особистості та культурні установи, що активно формують місцеву культурну площину. Регіональні ідентичності, однак, не суперечать національній єдності, а радше збагачують її, за умови що населення кожного регіону поділяє спільні громадянські та національні цінності держави. Саме тому цілісна державна гуманітарна політика, яка враховує і підтримує регіональну культурну специфіку, є необхідною умовою згуртування суспільства [26].

Формування культурного простору – це значною мірою керований процес. До ключових інструментів цього процесу відносяться: система освіти, засоби масової інформації, культурна інфраструктура (бібліотеки, музеї, театри, клуби), топонімічна та меморіальна політика, підтримка культурних

індустрій. Серед усіх цих чинників музеї займають особливе місце, оскільки поєднують функції збереження матеріальної та нематеріальної спадщини, формування колективної пам'яті, освіти та комунікації між поколіннями, що робить їх стратегічно важливими інституціями для розвитку культурного простору регіону [48].

В Україні підтримка розвитку культурних просторів регіонів реалізується через різні програми Українського культурного фонду, в т.ч. через програму «Культура. Регіони». Програма спрямована на підтримку розвитку локальних культурних середовищ, консолідацію громад та посилення ролі культури у формуванні суспільної єдності. Її метою є створення конкурентоспроможного культурно-мистецького продукту на регіональному рівні, активізація культурного життя громад, зокрема у прифронтових і деокупованих територіях, а також розширення доступу населення до культурних послуг.

Програма передбачає підтримку міжсекторальних партнерств, культурного розмаїття, сучасних культурних практик і проєктів зі збереження культурної спадщини. Значна увага приділяється оцифруванню культурних ресурсів, розвитку інклюзивних культурних ініціатив, підтримці локальних митців та креативних індустрій.

Окремим напрямом є сприяння культурній реінтеграції постраждалих від війни регіонів, відновленню культурного життя громад та популяризації локальної культурної спадщини через сучасні формати й інноваційні підходи [22].

Таким чином, культурний простір регіону можна визначити як багатовимірне середовище, що формується на перетині матеріальних, символічних та комунікативних практик у межах певної території; є носієм регіональної ідентичності та водночас частиною загальнонаціонального культурного поля; підлягає цілеспрямованому управлінню через систему культурної, освітньої та інформаційної політики; потребує захисту від

зовнішніх загроз та постійного наповнення актуальним культурними смислами.

1.2. Музей як соціокультурний інститут

Музей є одним із найдавніших та найбільш стійких соціокультурних інститутів людської цивілізації. Від антикварних кабінетів епохи Відродження до сучасних мультимедійних центрів – музей пройшов тривалий шлях трансформацій, щоразу переосмислюючи своє місце та призначення у суспільстві. Однак попри всі зміни форм і методів роботи, його сутність залишається незмінною: музей є інституцією, яка зберігає, досліджує і представляє матеріальну та нематеріальну спадщину людства задля суспільного блага.

Сучасне розуміння музею закріплено у визначенні Міжнародної ради музеїв (ICOM), затвердженому у 2022 році: музей – це некомерційна постійно діюча організація на службі суспільства, яка збирає, зберігає, досліджує, інтерпретує та експонує матеріальну та нематеріальну спадщину; відкрита для громадськості, доступна та інклюзивна, вона сприяє різноманітності та сталості світу, а її робота ґрунтується на засадах етики і професійності, передбачає залученість громад і пропонує різноманітний досвід для освіти, насолоди, роздумів і обміну знаннями. Це визначення є принципово новим порівняно з попередніми редакціями, оскільки вперше акцентує на таких поняттях, як інклюзивність, доступність, стійкість та етична відповідальність перед суспільством, відносячи їх до базових критеріїв музейної діяльності [4].

На рівні українського законодавства поняття музею визначене Законом України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 року: музей – це науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів і музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [36]. Це визначення демонструє

подвійну природу музею як наукової установи та культурно-освітнього закладу, що поєднує місії збереження та просвітництва.

Соціокультурна природа музею розкривається насамперед через його функції, серед яких: функція збереження, дослідницька, комунікативна, освітня функції, функція формування колективної пам'яті, соціально-інтегративна функція.

Функція збереження є базовою і навіть первісною для музею як інституції. Вона передбачає не лише фізичне зберігання предметів у сприятливих умовах, а й їхню наукову документацію, дослідження артефактів, реставрацію та консервацію. Збереження музейних предметів – це насамперед збереження інформації, закованої в матеріальній формі: відомостей про технології, побут, мистецькі традиції, суспільні устрої та ціннісні системи минулих і сучасних спільнот. Через цю функцію музей виступає своєрідним матеріальним банком культурної пам'яті – сховищем незамінних свідчень про людський досвід.

Дослідницька функція тісно пов'язана із функцією збереження, але також є самостійним і надзвичайно важливим напрямом музейної діяльності. Музей продукує знання – про предмети власних колекцій, про культурні епохи та явища, які вони репрезентують, про закономірності культурного розвитку. Наукові дослідження, що ведуться у музеях, є важливими як для виставкової роботи, так і для розвитку музеезнавства та історичних наук. Музей є повноцінним учасником наукового процесу, а не лише популяризатором чужих досліджень [27].

Комунікативна функція набуває дедалі більшого значення в сучасному розумінні місії музею. Музей є місцем зустрічі – між людьми і предметами, між поколіннями, між різними культурами, між минулим і сьогоденням. Виставки, публічні програми, дискусії, освітні заходи – усе це є формами культурної комунікації, через які музей встановлює та підтримує зв'язок із своїми громадами. Сучасні музеї дедалі більше усвідомлюють свою роль як

майданчиків для суспільного діалогу, а не лише сховищ артефактів, і активно розвивають інтерактивні форми роботи з аудиторією.

Освітня функція виникає з розуміння того, що музей є унікальним освітнім середовищем, яке пропонує знання через безпосередній контакт з предметами та явищами – досвід, принципово відмінний від книжкового або цифрового навчання. Сучасні музеї прагнуть перетворити освітній процес на живий досвід відкриття. Музейна педагогіка як самостійна дисципліна розробляє методи ефективного залучення різних аудиторій – від дітей до людей з інвалідністю – до музейного освітнього середовища.

Функція формування колективної пам'яті є, мабуть, найбільш соціально значущою в сучасному контексті. Музей є одним із провідних інститутів меморіалізації – він відбирає, інтерпретує та увічніює певні події, постаті та явища, надаючи їм статусу культурно значущих. Через виставки, постійні експозиції, публічні програми та символічний простір музей активно впливає на те, яким чином спільнота усвідомлює своє минуле, будує зв'язок між поколіннями та конструює уявлення про власну ідентичність. Ця функція робить музей не пасивним зберігачем, а активним учасником формування соціальної дійсності.

Соціально-інтегративна функція полягає у здатності музею об'єднувати різні соціальні групи навколо спільної культурної спадщини, сприяти взаєморозумінню між різними спільнотами, надавати публічний простір для рефлексії та діалогу. Музей є місцем сили та солідарності – особливо у кризові часи, коли суспільство потребує точок опори та спільних символів. Цей потенціал особливо виразно проявляється у практиці українських музеїв в умовах повномасштабної агресії, коли заклади культури беруть на себе функцію не лише збереження, а й психологічної підтримки та консолідації громади [27].

Сучасний музей усвідомлює себе не лише зберігачем минулого, а й агентом соціальних та економічних змін, генератором знань про суспільство і для суспільства, майданчиком для соціальної взаємодії та діалогу, джерелом

творчості та інновацій. Таке розуміння місії музею вимагає від нього постійної трансформації – методологічної, технологічної та концептуальної [25].

В умовах необхідності деколонізації культурної пам'яті та переосмислення радянської спадщини викликом для музеїв стає оновлення підходів до створення музейних експозицій. Серед важливих питань: як репрезентувати складні або травматичні явища; як поєднати наукові дослідження та спрощений виклад для різних аудиторій; як уникнути упереджень при створенні виставкових проєктів тощо. Сучасний музей відходить від моделі пасивного споглядання – він прагне побудувати активний діалог з відвідувачем через елементи наративу, інтерактивні та мультимедійні засоби [27].

Музей як соціокультурний інститут також має значний економічний потенціал для розвитку територій. Музеї активізують туристичні потоки, стимулюють розвиток суміжних галузей – готельного бізнесу, ресторанної справи, транспорту, сувенірної промисловості – та є важливим чинником конкурентоспроможності регіону на туристичному ринку та формує зв'язок взаємного підсилення між культурною та туристичною сферами [25].

Окремої уваги заслуговує питання цифрової трансформації музею. Впровадження цифрових технологій суттєво розширює можливості музею у всіх його функціях: оцифрування колекцій забезпечує їхню збереженість і доступність, онлайн-виставки та віртуальні тури долають географічні та фізичні бар'єри для відвідувачів, цифрові освітні програми охоплюють нові аудиторії. Водночас цифровізація ставить нові виклики: питання авторських прав, кіберзахисту інформації, відповідності цифрових продуктів науковим стандартам та їхньої здатності передати неповторний досвід зустрічі з реальним предметом.

В умовах повномасштабного вторгнення українські музеї суттєво розширили свої функції: вони перетворилися на простори соціальної підтримки, інтеграції внутрішньо переміщених осіб та психологічної допомоги постраждалим. Публічні лекторії, тематичні зустрічі, освітні

програми для нових аудиторій – усе це стало частиною переосмисленої місії музейного інституту. Подібна трансформація свідчить про те, що музей вже не обмежується збереженням і демонстрацією колекцій, а виступає активним агентом соціальної згуртованості.

Досвід воєнного часу актуалізував роль музею як простору формування та відстоювання культурної ідентичності. Зокрема, низка українських музеїв звернулася до локальної історії, надаючи громадам можливість самостійно створювати змісти та переосмислювати власну спадщину.

Криза прискорила впровадження інклюзивних практик: аудіогіди, фізична доступність просторів, адаптація програм для людей з інвалідністю та ветеранів стали новим стандартом для частини інституцій.

Розвиток цифрових інструментів – віртуальних турів, онлайн-продажу, цифрового обліку колекцій – постає не лише як антикризова реакція, а як структурна модернізація музейної інфраструктури, що відкриває доступ до культурного контенту незалежно від фізичної присутності відвідувача. Крім того, в умовах збройного конфлікту цифровізація музейних фондів набуває додаткового стратегічного значення як засіб страхування культурних цінностей від фізичного знищення [24].

Таким чином, музей у сучасному розумінні є багатoproфільним соціокультурним інститутом, що поєднує в собі функції збереження, дослідження, освіти, комунікації, формування колективної пам'яті та соціальної інтеграції. Він є водночас науковою установою, культурно-освітнім закладом, туристичним ресурсом та активним учасником суспільного діалогу. Саме ця багатовимірність робить музей незамінним інструментом формування культурного простору регіону та збереження національної ідентичності.

1.3. Роль музейної галузі у формуванні культурного простору

Зв'язок між музейною галуззю та культурним простором є глибоким і багатоаспектним. Музеї не лише відображають культурний простір, фіксуючи

і зберігаючи його матеріальні свідчення, – вони активно його формують, задаючи смислові координати, через які спільнота усвідомлює себе, своє минуле і своє майбутнє. Розуміння цього взаємозв'язку є ключем до аналізу ролі музейної галузі у розвитку регіону.

Одним із найвагоміших внесків музейної галузі у культурний простір є участь у конструюванні та підтриманні колективної ідентичності – як регіональної, так і національної. Культурний простір, насичений змістовно і символічно завдяки діяльності музеїв, стає тим середовищем, що формує спільні ціннісно-світоглядні орієнтири суспільства. Саме в культурному просторі функціонує колективна пам'ять, формуються різні ідеологічні погляди, що змагаються за вплив на свідомість громадян [1; 27].

Музеї беруть активну участь у тому, що суспільство вважає вартим пам'яті, а що залишається в тіні, через формування своїх фондів, створення нових та переосмислення діючих експозиції, організацію публічних програм. Таким чином, музеї є одними з ключових інститутів меморіалізації та управління колективною пам'яттю.

Особливо виразною ця функція стає під впливом суспільних трансформацій та конфліктів. Український досвід підтверджує, що музеї є одним із головних майданчиків боротьби за культурну ідентичність: з одного боку, загарбник цілеспрямовано знищує музейні заклади та викрадає їхні фонди, розуміючи, що руйнування музею – це руйнування пам'яті та ідентичності спільноти; з іншого, українські музеї активно долучаються до формування нових, деколонізованих наративів, звільнених від радянських та російських ідей. Пам'ять може передаватися наступним поколінням лише за умови її меморіалізації та документування [27].

Музеї відіграють ключову роль у актуалізації унікальних рис окремих громад, що є основою регіональної самобутності. Саме музеї допомагають мешканцям «знайти свій голос», осмислюючи локальну спадщину не як застиглий експонат, а як живий ресурс для розвитку ідентичності [24].

Краєзнавчі музеї, меморіальні заклади, музеї народного побуту та мистецтва зберігають і репрезентують ті пласти місцевої культури, які не знаходять відображення на загальнонаціональному рівні. Тим самим вони є незамінними інструментами збереження культурного різноманіття в межах єдиного національного простору.

Сучасний музей дедалі більше усвідомлює свою нерозривну належність до конкретної громади та відповідальність перед нею. Це розуміння трансформує класичну модель музею – від закритої установи, що зберігає скарби для вибраних знавців, до відкритого публічного простору, органічно вписаного у соціальну тканину міста чи регіону.

Музей як соціокультурна інституція є важливим елементом публічного простору, де відбувається неформальна соціальна взаємодія, де різні покоління та соціальні групи знаходять спільний ґрунт для комунікації. Виставки, лекції, майстер-класи, освітні програми для дітей, заходи для людей з інвалідністю – усі ці формати є проявами соціальної місії музею, його орієнтації на потреби конкретних громад.

Особливо цінним є потенціал музею у сприянні соціальній інтеграції та подоланні відчуження в суспільстві. Музей є місцем, де різні групи населення – незалежно від соціального стану, освіти чи походження – можуть долучитися до спільної культурної спадщини, відчувати причетність до ширшої людської і національної спільноти.

Водночас музеї є важливими осередками культурного виробництва в регіоні. Вони стимулюють місцеве культурне середовище, підтримують зв'язки з художниками, дослідниками, педагогами, громадськими організаціями. Музейні заклади є природними партнерами для реалізації культурних проєктів, грантових ініціатив та міжнародних колаборацій, що збагачують культурний простір регіону та підвищують його інтеграцію у ширший – національний та міжнародний – культурний контекст [18; 25; 27].

В умовах повномасштабної війни музеї трансформуються у простори діалогу, де через вивчення місцевої історії відбувається адаптація внутрішньо

переміщених осіб, що допомагає їм відчувати приналежність до нового культурного контексту [24].

Крім іншого, наявність музеїв та їхнє ефективне функціонування є важливою конкурентною перевагою регіону для розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму. В той же час розвиток туристичної галузі регіону безпосередньо впливає на музей, створюючи економічну базу для його розвитку та ресурсного підсилення.

Серед об'єктів культурного туризму, який є один із найдинамічніших сегментів глобального туристичного ринку, музеї посідають провідне місце. Опитування у межах дослідницьких проєктів Європейської асоціації туризму та рекреації засвідчують, що перевагу серед культурних об'єктів відвідувачі надають саме музеям та історичним пам'яткам.

Туристична привабливість музею – це не лише про його колекції, а й про низку додаткових чинників, серед яких: рівень сервісу, доступність, маркетингова активність, асортимент різноманітних форматів відвідування – освітніх, розважальних, ексклюзивних. Сучасні музеї трансформують свою роботу відповідно до мінливих запитів відвідувачів, впроваджують інтерактивні технології, розвивають інклюзивні програми та формують разом з туристичним сектором комплексні пропозиції для різних аудиторій.

Особливе значення мають унікальні музейні колекції та раритетні предмети, що є привабливими для туристів незалежно від географії та масштабу самого закладу. Кожен музей, незалежно від розміру і спеціалізації, має свою унікальну цінність – предмети, наративи або досвід, які є невідтворними в іншому місці. Саме ця унікальність є основою туристичного потенціалу музею і ключовим аргументом для його підтримки з боку регіональних та місцевих органів влади.

Для розкриття туристичного потенціалу музеїв необхідна тісна координація між культурними установами, органами місцевого самоврядування, туристичним бізнесом та науковою спільнотою. Залучення музеїв до участі в регіональних та національних туристичних ярмарках,

розвиток спільних маршрутів та пакетних пропозицій, забезпечення транспортної доступності та зручності відвідування – усе це є завданнями, які вирішуються лише у взаємодії різних учасників культурної та економічної сфери регіону [25].

Музейна галузь є одним із ключових об'єктів культурної політики держави та регіональних органів влади. Закон України «Про музеї та музейну справу» [36] визначає правові засади функціонування музейних установ, регулює питання формування та використання музейних фондів, охорони музейних предметів, фінансування та управління музеями. Культурна політика, спрямована на розвиток музейної галузі, є інструментом ширшої гуманітарної стратегії держави, яка має на меті забезпечення єдності культурного простору, збереження спадщини та формування національної ідентичності.

Виклики, з якими стикається музейна галузь у сучасних умовах, вимагають системного переосмислення підходів до культурної політики. Хронічне недофінансування музейних установ, застаріла матеріально-технічна база, дефіцит кваліфікованих кадрів, повільні темпи цифровізації фондів – усе це обмежує здатність музеїв ефективно реалізовувати свій потенціал. Культурна сфера загалом тривалий час сприймалася на загальнодержавному рівні як другорядна відносно інших галузей, що призводило до несприйняття управлінням культурою як складовою системи національної безпеки.

Повномасштабна агресія росії проти України докорінно змінила розуміння цієї проблеми. Стало очевидним, що знищення культурних установ та вилучення культурних цінностей є цілеспрямованою стратегією загарбника, спрямованою на стирання національної ідентичності. У відповідь Україна розпочала масштабну роботу з евакуації музейних фондів, оцифрування колекцій, правового захисту викрадених цінностей та деколонізації музейних наративів.

Деколонізація стала одним із центральних напрямів трансформації музейної галузі. Вона передбачає критичний перегляд постійних експозицій та текстів екскурсій, де тривалий час домінували радянські та російські культурні наративи; повернення у публічний простір імен і постатей українських митців, несправедливо відсунутих на другий план чи замовчених; переосмислення назв та концепцій музейних установ, що успадкували радянський ідеологічний спадок. Цей процес є складним і суперечливим, проте необхідним для формування культурного простору, що відповідає сучасним реаліям та потребам українського суспільства [27].

Цифрова трансформація музейної галузі є ще одним стратегічним напрямом культурної політики. Впровадження електронної системи реєстру Музейного фонду України, розпочате у 2022 році в рамках польсько-українського партнерства, дозволяє оцифровувати відомості про музейні предмети та формувати страховий фонд інформації на випадок фізичного знищення або викрадення об'єктів. Проекти тривимірного сканування пам'яток, створення віртуальних музейних середовищ, розвиток відкритих онлайн-колекцій – усе це не лише захищає культурну спадщину, а й розширює її доступність для громадян України та міжнародної аудиторії [47].

На регіональному рівні роль музейної галузі у формуванні культурного простору визначається, зокрема, здатністю місцевих музеїв виступати методичними центрами для галузі, координаторами культурних ініціатив, партнерами для громадських організацій та органів місцевого самоврядування. Регіональні музеї є місцями збереження і репрезентації місцевої культурної специфіки – тих рис регіонального простору, що роблять його унікальним та незамінним у загальноукраїнській культурній мозаїці.

Таким чином, роль музейної галузі у формуванні культурного простору є комплексною і взаємообумовленою. Музеї формують ідентичність через збереження і репрезентацію спадщини, зміцнюють громадські зв'язки через відкриті публічні програми, стимулюють туристичний та економічний розвиток регіону, є ключовими об'єктами культурної політики і водночас її

активними суб'єктами. Розуміння цього взаємозв'язку є необхідною теоретичною основою для аналізу конкретної ситуації з розвитком музейної галузі в Рівненській області та її впливом на регіональний культурний простір.

Висновки до розділу 1

Культурний простір можна визначити як складну багатовимірну систему, що виходить далеко за межі простої сукупності установ чи географічної території. Це динамічне середовище, у якому не лише задовольняються естетичні та інформаційні потреби, а й накопичується соціальний досвід, кристалізуються ціннісні орієнтири та формується колективна ідентичність. У структурі цього простору виділяються духовний, соціальний та технологічний виміри, які перебувають у постійній взаємодії. Важливою є територіальна класифікація простору на національний, регіональний та локальний рівні, де кожен регіон володіє унікальним культурним профілем, що поєднує загальнодержавні цінності з місцевою самобутністю.

Музей на сучасному етапі трансформувався у багатофункціональний соціокультурний інститут. Згідно з оновленими міжнародними стандартами (ICOM 2022), музей перестав бути лише сховищем артефактів, перетворившись на інклюзивну та доступну організацію, що працює заради сталого розвитку суспільства. Окрім базових функцій збереження та дослідження спадщини, особливої ваги набули комунікативна, освітня, соціально-інтегративна функції та функція формування колективної пам'яті. Це робить музей активним агентом соціальних змін, здатним забезпечувати діалог між поколіннями та різними групами населення.

Музейна галузь відіграє стратегічну роль у конструюванні та підтриманні ідентичності. У культурному просторі музеї виступають ключовими інститутами меморіалізації, які визначають, які саме події та постаті варті збереження у пам'яті громади. В умовах сучасних геополітичних

викликів та збройної агресії музейні установи стають елементами системи національної безпеки, захищаючи культурний код нації від фізичного знищення та ідеологічних маніпуляцій. Процеси деколонізації музейних наративів дозволяють відновити автентичну історію та повернути в публічний простір імена діячів, які тривалий час були замовчані.

Соціальна адаптивність музеїв виявилася критично важливою в умовах війни. Сучасні українські музеї розширили свою місію, перетворившись на центри психологічної підтримки, соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб та консолідації громад. Через актуалізацію локальної історії музеї допомагають людям знайти точки опори та відчутти приналежність до нового культурного контексту. Крім того, прискорена цифрова трансформація – оцифрування колекцій, створення віртуальних турів та впровадження електронних реєстрів – стала не лише інструментом популяризації, а й засобом захисту культурних цінностей від безповоротної втрати.

Музейні установи є потужним ресурсом для економічного та туристичного розвитку регіонів. Наявність унікальних колекцій та раритетів формує привабливий імідж території, стимулюючи розвиток суміжних галузей, таких як готельний бізнес, транспорт та сфера послуг. Ефективне функціонування музею як об'єкта культурного туризму потребує тісної координації з органами місцевого самоврядування та бізнесом, що дозволяє трансформувати культурну спадщину у реальний чинник регіональної конкурентоспроможності.

Таким чином, теоретичний аналіз підтверджує, що музейна галузь є фундаментом, на якому будується сучасний культурний простір регіону. Вона забезпечує тяглість історичної пам'яті, формує ціннісні орієнтири суспільства та виступає дієвим інструментом соціально-економічного розвитку територій.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ ГАЛУЗІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика музейної мережі Рівненської області

Музейна мережа Рівненської області є складовою регіональної соціокультурної інфраструктури та виконує важливі функції зі збереження, вивчення й актуалізації історико-культурної спадщини. До мережі входять музейні установи, які функціонують у межах адміністративно-територіальних громад області та реалізують основні напрями музейної діяльності відповідно до чинного законодавства у сфері культури.

Станом на травень 2026 року на Рівненщині працює 14 музеїв, підпорядкованих органам управління культури області:

- КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради (РОКМ);
- Державний історико-культурний заповідник м. Дубно;
- КЗ «Історико-культурний заповідник м. Острога» РОР;
- КЗ «Культурно-археологічний центр «Пересопниця» РОР;
- КЗ «Березнівський краєзнавчий музей» Березнівської міської ради;
- КЗ «Володимирецький історичний музей» Володимирецької селищної ради;
- Дубровицький історико-етнографічний музей Дубровицької міської ради;
- КЗ «Краєзнавчий музей» Зарічненської селищної ради;
- КЗ «Здолбунівський краєзнавчий музей» Здолбунівської міської ради;
- Корецький історичний музей у складі КЗ «Корецький центр культурних послуг» Корецької міської ради;

- Костопільський краєзнавчий музей у складі КЗ «Центр культурних послуг» Костопільської міської ради;
- КЗ «Млинівський краєзнавчий музей» Млинівської селищної ради;
- КЗ «Радивилівський історичний музей» Радивилівської міської ради;
- КЗ «Сарненський історико-етнографічний музей» Сарненської міської ради.

Окремо на території області функціонує Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», що перебуває у прямому підпорядкуванні Міністерства культури України, не входить до обласної музейної мережі і не є предметом аналізу в цій роботі.

За типологією та підпорядкуванням заклади мережі можна поділити на кілька груп. Першу складають установи регіонального і державного значення – Рівненський обласний краєзнавчий музей, Державний історико-культурний заповідник м. Дубно, Історико-культурний заповідник м. Острога та Культурно-археологічний центр «Пересопниця», які є комунальними закладами Рівненської обласної ради. Ці музеї відіграють роль провідних культурних осередків і зосереджують основний обсяг музейних фондів, відвідуваності та наукової діяльності. До другої групи належать комунальні краєзнавчі та історичні музеї, що діють при міських і селищних радах: Березнівський, Володимирецький, Дубровицький, Зарічненський, Здолбунівський, Корецький, Костопільський, Млинівський, Радивилівський та Сарненський музеї. Костопільський та Корецький музеї функціонують як структурні підрозділи центрів культурних послуг. Більшість музеїв є краєзнавчими або історико-етнографічними за профілем, що є важливим для культурного простору регіону, оскільки зосереджує їхню діяльність на дослідженні та популяризації місцевої й регіональної спадщини.

Найбільшим музеєм Рівненської області, який працює ще з 1940 року, є Рівненський обласний краєзнавчий музей. Музей розташований в центрі Рівного у пам'ятці архітектури національного значення. Позиціонує себе як

науковий і культурно-освітній заклад. У полі зору музейних фахівців як робота по збиранню, зберіганню та вивченню важливих для регіону матеріалів (у фондах музею зберігається близько 300 тис. музейних предметів), так й популяризація музейних колекцій, історії й культури Рівненщини.

Як окремі відділи у складі музею функціонують Літературний музей Уласа Самчука та Музей бурштину, які користуються попитом серед містян та гостей Рівненщини [38].

Рівненський обласний краєзнавчий музей також організовує події для музейних фахівців області та постійно консультує інші музеї регіону щодо роботи з музейними фондами та формування виставкових експозицій.

Особливе місце серед музеїв також займають Державні історико-культурні заповідники Дубна та Острога. Обидва створені на базі комплексів історико-культурних і архітектурних пам'яток та є активно відвідуваними туристами. До складу заповідників входять краєзнавчі музеї Дубна та Острога. Історико-культурний заповідник м. Острога також має такі унікальні для області відділи, як Музей книги та друкарства та Музей нумізматики [28].

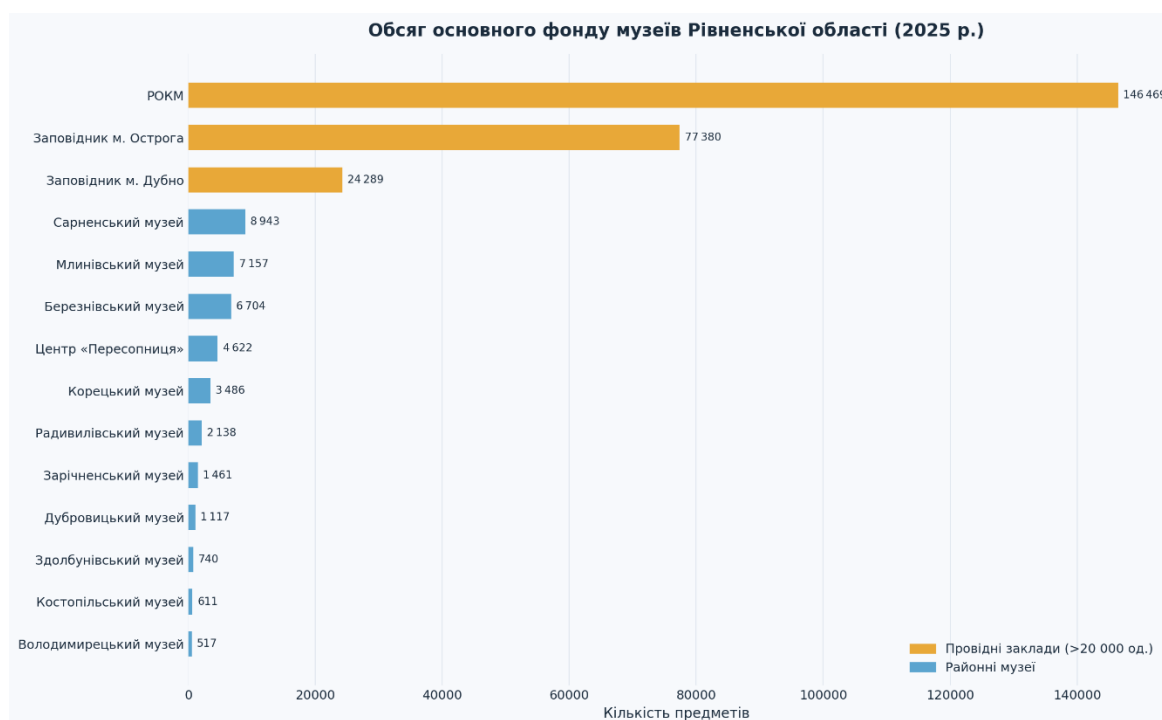
Ще один унікальний музейний заклад Рівненської області – Культурно-археологічний центр «Пересопниця», який був заснований у 2001 році у селі Пересопниця на Рівненщині до 450-річчя Пересопницького Євангелія. До складу центру входять археологічний музей, музей Пересопницького Євангелія, музей-скансен «Княже місто XII ст. Окрім дослідницької, виставкової та екскурсійної діяльності, також реалізуються щорічні археологічні експедиції для вивчення минулого регіону.

Аналіз статистичних даних галузі культури Рівненської області за 2025 рік [41] дозволяє більш детально проаналізувати стан функціонування музейної галузі регіону.

Одним із найважливіших кількісних показників діяльності музейних закладів є обсяг основного фонду – сукупність предметів, що мають наукову та культурну цінність і перебувають на постійному зберіганні. Між закладами мережі існує значна різниця за цим показником (рис. 1). Сукупний основний

фонд усіх 14 музеїв у 2025 році склав 285634 одиниці (зростання на 2201 одиницю порівняно з 2024 роком). При цьому понад половину загального обсягу зосереджено в Рівненському обласному краєзнавчому музеї – 146469 одиниць збереження. Потужний фондний потенціал також мають Історико-культурний заповідник м. Острога (77380 од.) та Державний історико-культурний заповідник м. Дубно (24289 од.). Фонди інших музеїв є значно меншими і варіюються від 517 одиниць (Володимирецький музей) до 8943 одиниць (Сарненський музей). Така нерівномірність пов'язана із різницею тривалості діяльності закладів, їхнього статусу, а також рівня фінансових і кадрових ресурсів.

Рис. 1

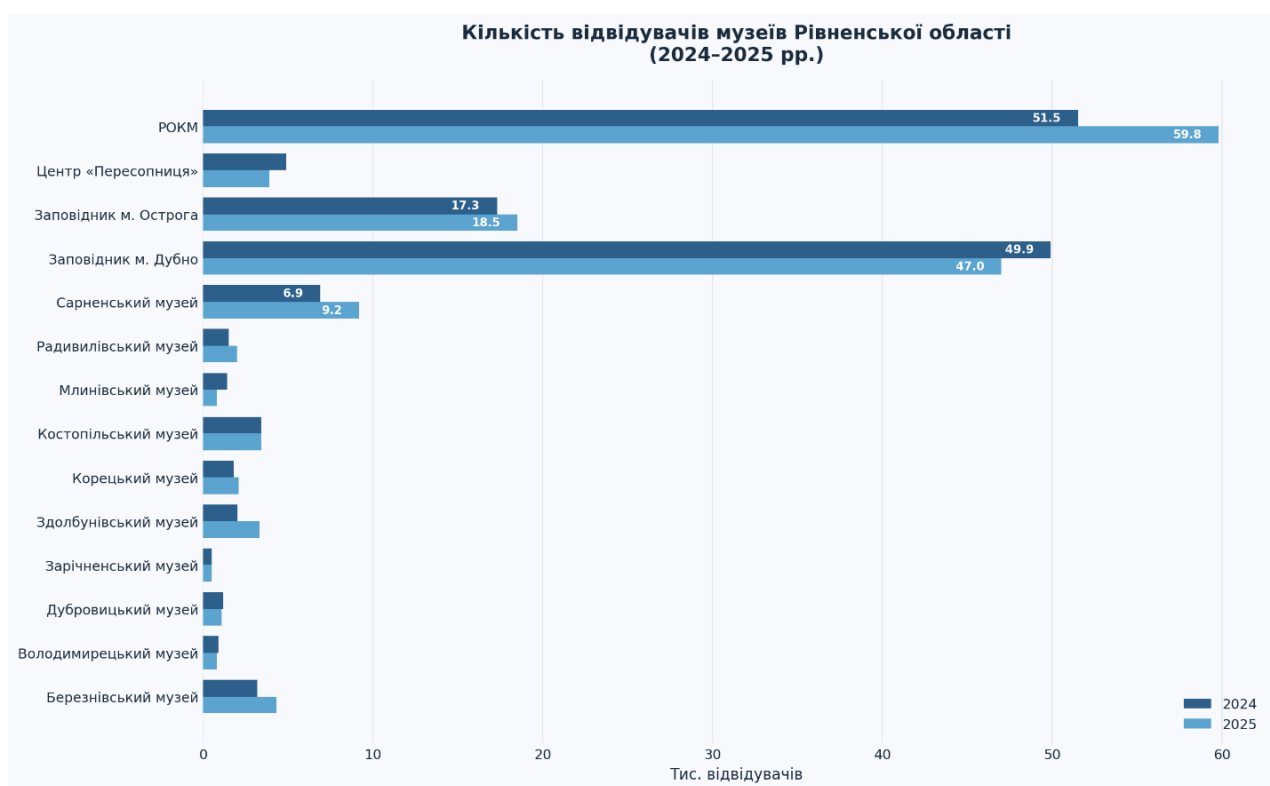

Показники відвідуваності демонструють ступінь залученості населення до музейного простору регіону. За даними 2025 року, загальна кількість відвідувачів музеїв Рівненської області склала 176,7 тис. осіб, що на 30,3 тис. осіб (20,6 %) більше, ніж у 2024 році (рис. 2). Провідну роль за цим показником відіграють Рівненський обласний краєзнавчий музей (59,8 тис. відвідувачів) та

Державний історико-культурний заповідник м. Дубно (47,0 тис.). Разом ці два заклади забезпечили понад 60% загальної відвідуваності мережі.

Серед музеїв громад найвищий показник зафіксовано у Сарненському музеї – 9,2 тис. відвідувачів, що майже вдвічі перевищує показники більшості інших закладів цієї групи. Позитивна динаміка відвідуваності у 2025 році присутня у більшості музейних закладів, серед них й наймолодший музей області – Здолбунівський краєзнавчий музей – в якому відвідуваність зросла на 1,3 тис. порівняно з попереднім роком.

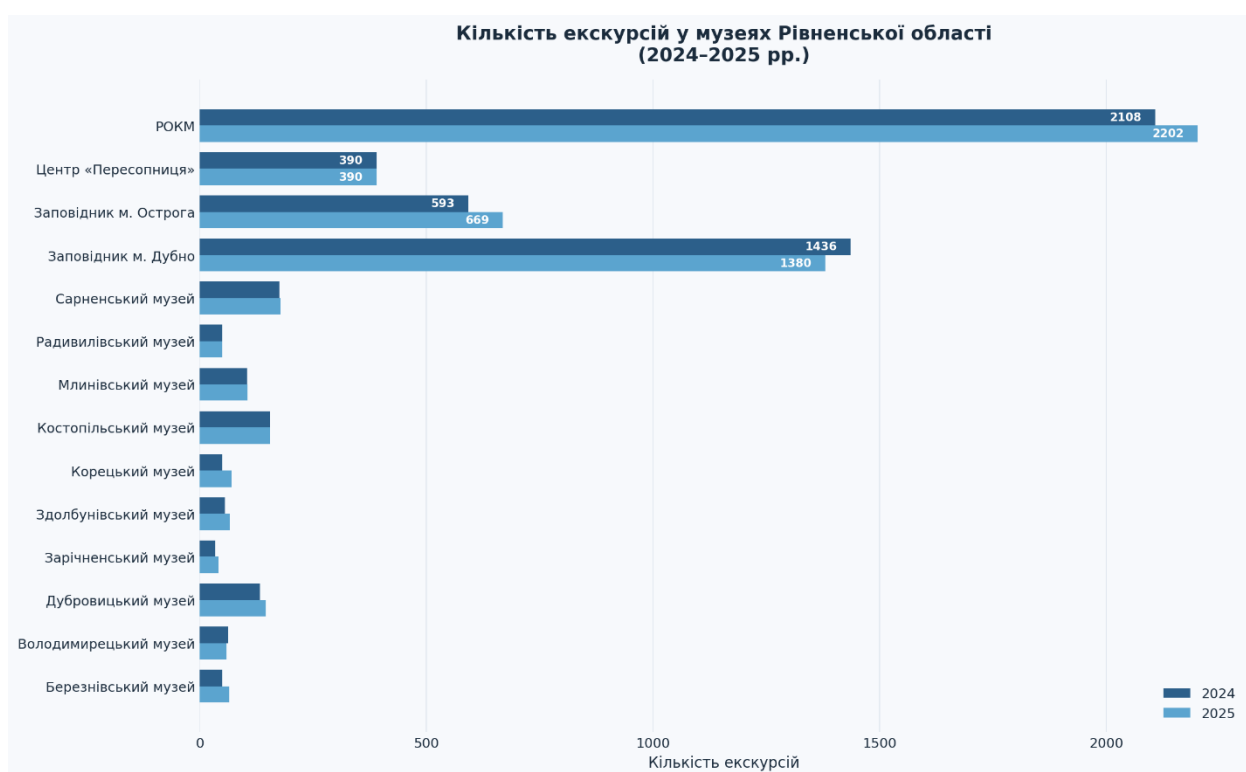
Рис. 2

Культурно-освітня діяльність є одним із провідних напрямів роботи музеїв області. Вона реалізується через проведення екскурсій, публічних лекцій, тематичних заходів, інтерактивних занять тощо. Важливим показником роботи музеїв є кількість проведених екскурсій та відкритих виставок. У 2025 році у музеях області проведено 5576 екскурсій – на 180 більше, ніж у попередньому році (рис. 3). Лідером залишаються: Рівненський обласний краєзнавчий музей (2202 екскурсії), Державний історико-

культурний заповідник м. Дубно (1380) та Історико-культурний заповідник м. Острога (669). Серед музеїв міських та селищних рад активну екскурсійну діяльність ведуть Сарненський (178) та Дубровицький (146) музеї. Більшість закладів збільшила або зберегла кількість екскурсій, що свідчить про зацікавленість у місцевій історії та культурі, традиціях, навіть в умовах воєнного часу. Окремі заклади шукають нові форми екскурсії, наприклад, Рівненський обласний краєзнавчий музей, Історико-культурні заповідники Дубна та Острога та інші пропонують своїм відвідувачам нічні екскурсії.

Рис. 3

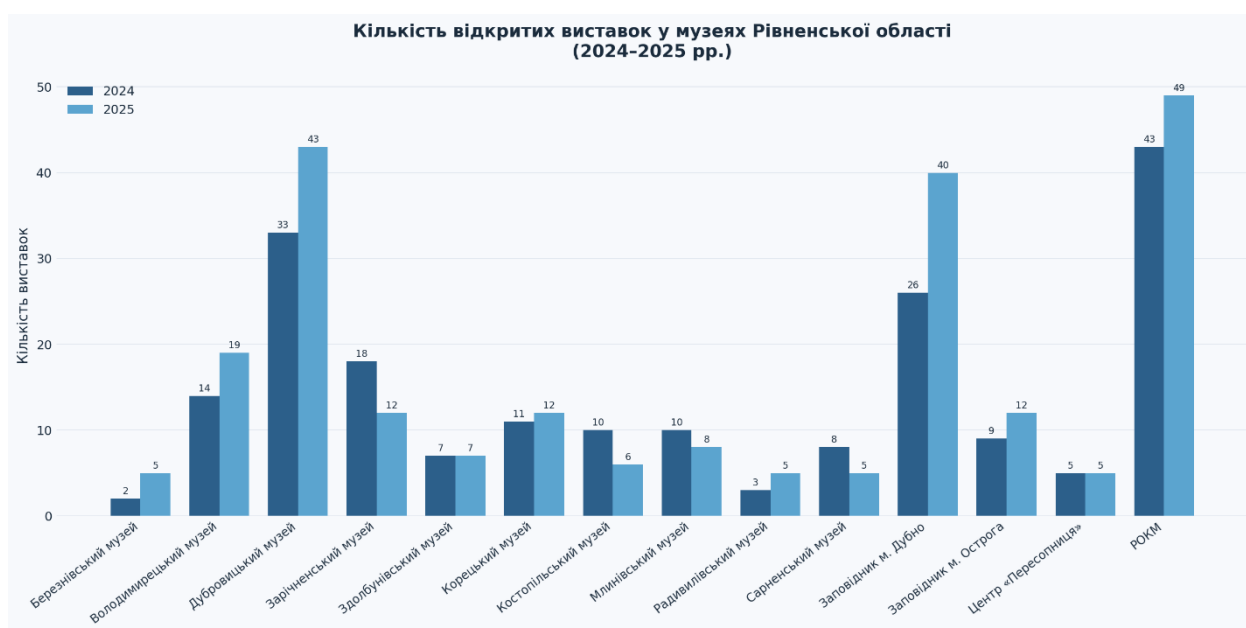

Виставкова діяльність є ще одним свідченням культурної активності музейних закладів. Кожного року музейні установи оновлюють стаціонарні експозиції та організовують тимчасові виставки. Музеї Рівненщини також мають досвід спільних виставкових проєктів. Зокрема, у 2025 році у трьох музеях – Рівненський обласний краєзнавчий музей, Історико-культурний заповідник м. Острога та Історико-культурний заповідник м. Дубно – діяв спільний виставковий проєкт «П'ятисвічники князів Острозьких майстра

Лукаса Фріделянта року 1575. До 450-річчя створення». Окрім самих підсвічників, демонструвалися матеріали про їхню історію [39].

Протягом 2025 року музеї області відкрили 228 виставок, що на 29 більше порівняно з 2024 роком (рис. 4). Найбільшу виставкову активність демонстрували Рівненський обласний краєзнавчий музей (49 виставок), Дубровицький музей (43) та Державний історико-культурний заповідник м. Дубно (40). Зменшення кількості виставок відбулося у Зарічненському (–6), Костопільському (–4) та Сарненському (–3) музеях.

Рис. 4

Щорічний аналіз, який здійснює управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації [41], підтверджує, що музейна мережа Рівненської області є розгалуженою структурою з вираженою різницею між провідними закладами регіонального значення та музеями громад. Більшість показників діяльності у 2025 році продемонстрували позитивну динаміку: зростання відвідуваності, збільшення кількості екскурсій та виставок, поповнення фондів. Водночас значна різниця між показниками свідчить про нерівномірність розподілу ресурсних та кадрових можливостей.

У Рівному також діють приватні музеї, які не входять до базової мережі закладів культури, серед них, наприклад:

- Музей фотографії, в якому формується колекція фотокамер різних років, кінокамер, обладнання для друку фотографій. У музеї відбуваються екскурсії, публічні лекції та тематичні події, організовуються фотосесії;

- Аптека-музей, яка діє на базі найстарішої аптеки міста і де можна побачити старовинні аптечні меблі, інвентар фармацевта минулих століть. Аптека-музей пропонує вчителям, батькам, дітям і туристам екскурсії, майстер-класи по виготовленню доглядових засобів, фармацевтичні тренінги та ін. Також у локації працює квест-кімната [10];

- Музей хмелярства та пивоваріння історичної Волині, розташований у будинку, де мешкав перший власник Рівненського пивоварного заводу «Бершглосс». Відвідувачі мають можливість ознайомитися з історією та технологією пивоваріння на території історичної Волині, оглянути колекції пляшок і кухлів та інших предметів тощо.

Отже, музейна мережа Рівненської області є важливою складовою культурного простору регіону та характеризується різноманітністю типів музейних установ, що забезпечують збереження, дослідження й популяризацію історико-культурної спадщини. Провідну роль у мережі відіграють Рівненський обласний краєзнавчий музей, історико-культурні заповідники Дубна й Острога та центр «Пересопниця», які зосереджують найбільші фонди, основні показники відвідуваності та науково-виставкової діяльності. Аналіз статистичних даних за 2025 рік засвідчив позитивну динаміку розвитку музейної галузі області, зокрема зростання кількості відвідувачів, екскурсій, виставок і музейних фондів. Водночас між музеями регіонального значення та музеями громад простежується суттєва нерівномірність ресурсного, кадрового й матеріального забезпечення. Попри виклики воєнного часу, музейні заклади Рівненщини продовжують активно здійснювати культурно-освітню діяльність, впроваджувати нові форми роботи та підтримувати інтерес суспільства до локальної історії й культурної спадщини.

2.2. Сучасні практики діяльності музеїв регіону

Сучасна діяльність музейних закладів Рівненської області сьогодні представлена цікавими виставковими проєктами, подіями, цифровими рішеннями, інклюзивними практиками та роботою з аудиторіями.

Впродовж останніх років музеї регіону регулярно організовували тематичні виставки та суспільно важливі заходи. Тематика різноманітна: від історико-краєзнавчих і етнографічних експозицій до мистецьких і меморіальних проєктів.

Щороку Рівненський обласний краєзнавчий музей проводить етнографічне свято «Музейні гостини», яке поєднує фольклорні виступи, ярмарку народних майстрів з усієї області, майстер-класи та ін. Свято відбувається у травні до Міжнародного дня музеїв, починаючи з 1992 року. Подія вже стала брендом обласного музею і такою популярною, що загроза того, що вона не відбудеться в 2026 році через ремонтні роботи біля закладу, викликала суспільний резонанс. Зокрема, рівненська літературно-мистецька платформа «Фактури» на своїй сторінці в інстаграмі [45] опублікувала звернення до керівництва музею, міської та обласної влади, зосередившись на важливості збереження цієї традиції. У зверненні було наголошено, що ця щорічна подія у Рівному сприяє збереженню локальної культури, є майданчиком для презентації місцевих майстрів, місцем гуртування громади.

Рівненський обласний краєзнавчий музей створює оригінальні виставкові проєкти, популяризуючи свої колекції, в т.ч. використовуючи територію біля музею. Так, на оглядовому майданчику обласного музею у рамках проєкту «Вулична експозиція» відбувалися виставки «Про скло прозоро», «Рівненщина архітектурна», про історію радіоелектроніки тощо.

У травні 2026 року музей ініціював новий проєкт – «Історія одного експоната». Раз на тиждень музейні фахівці будуть розповідати про цікаві експонати з музейної колекції [38].

Також музей є виставковим майданчиком для художників: як місцевих (наприклад, Тетяна Лукашевич, Віктор Гвоздинський, Станіслав Кремньов та ін.), так й з інших областей України (Володимир Семків, Стас Жалобнюк).

Рівненський обласний краєзнавчий музей долучається й до міжнародних ініціатив, серед яких, наприклад, «Ніч музеїв».

«Ніч музеїв» організовують також й Державні історико-культурні заповідники Острога та Дубна, Здолбунівський краєзнавчий музей. Зокрема, у Державному історико-культурному заповіднику м. Острога, в 2026 році було реалізовано тематичну програму, присвячену історії пивоваріння та побутовій культурі княжої доби. Відвідувачі мали змогу взяти участь в інтерактивній подорожі територією замкового комплексу: відвідати підземелля, ознайомитися з процесами приготування княжого пива, а також поспілкуватися з персонажами, які презентували традиційні ремесла й професії минулого – бондарем, мельником, травницею, алхіміком та князем Василем-Костянтином Острозьким.

Захід поєднав елементи театралізації, екскурсійної діяльності та історичної реконструкції, що сприяло створенню атмосферного музейного простору та активному залученню аудиторії до пізнання локальної історії. Участь у події взяли понад 250 відвідувачів, 11 екскурсійних груп, 9 акторів, а також працівники заповідника, які забезпечували організацію та проведення заходу [15].

Загалом Державний історико-культурний заповідник м. Острога систематично пропонує культурно-освітні події мешканцям громади. У 2026 році також заплановано низку проєктів – ювілейні виставки до 100-річчя художника Анатолія Токарева, до 85-річчя Михайла Куленка, спеціальну експозицію друкованих стародруків XV–XVIII ст. з колекції Музею книги та друкарства Острога [15].

Дубенський історико-культурний заповідник організовує виставки різного профілю – від суворой «Історії знарядь тортур і покарань» (відкрита у 2021 р., з демонстрацією плах, ешафотів, інквізиційних знарядь) до «Скарбів

наших духовних» (експонати церковного мистецтва) і «Мистецтва полювання». У заповіднику є постійні секції про подільську фортецю (каземати, кріпосну каплицю) та археологічні знахідки. Заповідник також готує заходи до пам'ятних дат: у травні – виставки до Дня Перемоги й Європи, восени – до річниць заснування Дубна (наприклад, 925-річчя 2025 р.) [14].

У Березнівському краєзнавчому музеї за підтримки Українського культурного фонду (далі – УКФ) створено сучасний виставковий простір, який доповнили оцифровані експонати, аудіогід, 3D-панорама, онлайн-платформа фотоархіву. Важливою родзинкою проєкту та доповненням простору стала реконструкція давнього палацу Малинських у форматі тактильної 3D-моделі й відео, що ілюструє зруйновану архітектуру.

Ще один виставковий простір у музеї (теж створений за підтримки УКФ) – Виставка «Митрофан Янцевич. Ретроспектива» – презентує музейну колекцію та відтворює атмосферу й колорит міжвоєнного Березного.

Проєкт спрямований на збереження та популяризацію творчої спадщини маловідомого фотомитця як важливої складової локальної культурної спадщини. Експозиція знайомить відвідувачів з унікальною родинною колекцією фотоапаратів, автентичним поліським одягом і рідкісними світлинами першої половини ХХ століття з музейних фондів [2].

Рівненські музеї проводять виставки щонайменше кілька разів на рік, часто поєднуючи експозиційні та освітні формати. Серед інших заходів – семінари, лекції, презентації, майстер-класи та ін.

Музеї області активно впроваджують цифрові інструменти. Частина музеїв долучена до реалізації проєкту зі створення Реєстру музейного фонду України, який впроваджується Міністерством культури України у співпраці з Міністерством культури та національної спадщини Польщі, Фондом міжнародної солідарності Польщі в Україні, Стрімко та West Ukraine Digital. Основною метою ініціативи є цифровізація, систематизація та посилення захисту національної культурної спадщини України шляхом створення єдиного державного електронного реєстру музейних предметів. У межах

проєкту працівники музейних установ здійснюють оцифрування фондкових колекцій та вносять облікові дані про музейні предмети до електронної системи.

У 2025 році на базі Рівненського обласного краєзнавчого музею було проведено семінар-практикум для директорів і головних зберігачів фондів музеїв області. Під час заходу учасники обговорили актуальні виклики процесу цифровізації музейної сфери, питання збереження культурних цінностей, а також практичні аспекти функціонування та використання Реєстру музейного фонду України.

Станом на кінець 2025 року активну роботу з оцифрування музейних колекцій здійснювали шість музейних установ Рівненщини. Серед них – Рівненський обласний краєзнавчий музей, Здолбунівський краєзнавчий музей, Костопільський краєзнавчий музей, Культурно-археологічний центр «Пересопниця», а також Державний історико-культурний заповідник м. Дубно і Державний історико-культурний заповідник м. Острога [5; 29].

На сайтах музейних установ можна знайти відомості про цікаві цифрові рішення. Наприклад, Рівненський обласний краєзнавчий музей за підтримки УКФ оцифрував сотні цінних і рідкісних видань (повні тексти перших українських «Біблії», «Октоїха» 1604 р. та інших рідкісних видань), Державний історико-культурний заповідник м. Острога пропонує віртуальні тури Краєзнавчим музеєм і Музеєм книги та друкарства, Державний історико-культурний заповідник м. Дубно викладає онлайн оцифровані книги і метричні книги, Березнівський краєзнавчий музей впровадив AR- і 3D-технології у виставки тощо.

Яскравим прикладом впровадження цифрових технологій у роботу музейних установ регіону є досвід Державного історико-культурного заповідника м. Острога. Особливу вагу ця діяльність має для збереження спадщини в умовах війни та забезпечення доступу до експонатів, які наразі перебувають у фондосховищах.

Зокрема, за підтримки УКФ було реалізовано проєкт «Острозька іконописна майстерня: віртуальний музей». Ця ініціатива, втілена спільно з ГО «Братство імені князів Острозьких», була спрямована на оцифрування тридцяти унікальних ікон так званої «острозької школи», головною особливістю яких є характерні «посмішки» на обличчях святих. До роботи було залучено фахівців ГО «Студія розвитку туристичного іміджу малих міст», які створили високодеталізовані копії полотен, що стали основою онлайн-каталогу. Технологічне наповнення ресурсу включає 3D-реконструкції іконостасу та волинської церкви XVIII століття, відеоекскурсії та ролики у форматі 360° для VR-окулярів [15].

Паралельно з цим заповідник активно працює над оцифруванням і каталогізацією кириличних стародруків. Створений електронний каталог охоплює найцінніші видання XVI–XVIII століть, надруковані в Острозі, Львові, Почаєві та Києві, серед яких особливе місце посідають Острозька Біблія (1581 р.) та унікальний Острозький Коран. Процес оцифрування відбувається із дотриманням високих технічних стандартів: використанням професійних камер, обов'язковим калібруванням кольорів та маркуванням кожної сторінки для зручної організації архіву. Такий підхід не лише демонструє самобутність українського книжкового мистецтва, а й сприяє інтеграції України в європейський культурний простір, роблячи національне надбання доступним для міжнародних дослідників [11].

Логічним продовженням цієї стратегії заповідника став проєкт «Оцифрована пам'ять», який переніс фокус із візуального мистецтва та книжковості на збереження персональних історій мешканців регіону. Проєкт було реалізовано у партнерстві з ГО «Після тиші» та успішно завершено у 2026 році. Головною метою ініціативи став збір, оцифрування та передача до міжнародних фондів документів і фотографій періоду Другої світової війни, що стосуються долі мешканців Острожчини.

У межах проекту було оцифровано значний масив матеріалів із фондів заповідника, що дозволяє по-новому поглянути на історію примусової праці та нацистських переслідувань:

- Списки осіб, яких планували відправити на примусові роботи до Німеччини у 1943 році (переважно молодь 1922–1925 років народження).

- Листи, посвідки про виконання трудових повинностей та квитанції про здачу продуктів, які часто ставали інструментом тимчасового звільнення від депортації.

- Документи, що фіксують факти спротиву, наприклад, свідчення про масову втечу молоді села Бадівка під час спроби їх вивезення.

Особливу цінність для цифрового архіву становлять особові колекції, зокрема історія мешканця Острожчини Василя Вальдмана, який вижив під час Голокосту. До проекту було долучено не лише його спогади, а й копії судових документів 1999 року, через які він десятиліттями по війні доводив своє походження.

Важливою методичною особливістю діяльності Державного історико-культурного заповідника м. Острога у цьому напрямі є систематизація матеріалів за географічним принципом (по кожному селу Острозької громади), що дозволяє дослідникам аналізувати локальний контекст мобілізації та реакцію конкретних громад на окупацію.

Результатом проекту стала інтеграція локальної історії Острожчини до Арользен Архівів (Міжнародного центру нацистських переслідувань) у Німеччині – найбільшого у світі архіву такого типу, що входить до програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу». Таким чином, цифровізація музейних збірок виконує не лише функцію фізичного збереження спадщини в умовах сучасної війни, а й стає інструментом повернення голосів жертвам нацизму та включення української локальної історії у глобальний дослідницький дискурс [32].

Музеї області сьогодні працюють із врахуванням положень Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на

період до 2030 року. На сайтах провідних закладів створені тематичні розділи: «Інклюзивність» (Рівненський обласний краєзнавчий музей), «Доступність» (Державний історико-культурний заповідник м. Острога), «Безбар'єрність» (Державний історико-культурний заповідник м. Дубно) тощо. У найбільших музеях встановлені мнемосхеми та вказівники шрифтом Брайля, передбачено контрастне маркування сходів.

На оглядових маршрутах Державного історико-культурного заповідника м. Острога встановлено тактильний путівник з історії замку та тактильні копії архітектурних пам'яток часів князів Острозьких, а Музей книги та друкарства обладнано аудіогідами англійською та польською мовами (для іноземних туристів) [15].

Здолбунівський краєзнавчий музей в 2025 році організовував подію «Безбар'єрність: комунікація та простір» за участі Світлани Гнатюк, експертки ГО «Безбар'єрність». Під час зустрічі обговорювалася безбар'єрність у різних напрямках – фізичному, цифровому, інформаційному та комунікаційному. Також мова йшла про етику спілкування, в т.ч. з людьми з інвалідністю, про готовність закладів культури впроваджувати інклюзивні рішення [17]. Для серії подкастів «Сіли і заплакали» було записано відеоподкаст «Безбар'єрність у музеї: розмова зі Світланою Гнатюк», в якому запропоновані дієві кроки для музеїв, які хочуть бути відкриті для усіх відвідувачів, наведено приклади успішних практик безбар'єрності в Україні та інших країнах тощо. Подкаст можна переглянути на ютуб-каналі музею за адресою: <https://www.youtube.com/watch?v=VxTbPXV0N0E>.

Рівненський обласний краєзнавчий музей провів низку подій для людей з інвалідністю впродовж 2024–2025 років, серед яких: майстер-класи та тематичні зустрічі для дітей з інвалідністю (спільно з ГО «Шлях без обмежень»), екскурсії для слабозорих і тих, хто не чує (спільно з реабілітаційним центром «Особлива дитина»), арттерапевтичні заходи у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?».

У травні 2025 р. музей організував круглий стіл «Знання без обмежень: роль музею в інклюзивному суспільстві» в рамках Національного тижня безбар'єрності [38].

У Державному історико-культурному заповіднику м. Дубно розроблено низку безбар'єрних матеріалів: відео «Історія Дубенського замку» українською мовою жестів і простими словами, аудіокоментар (тифлокоментар) для людей з порушеннями зору, буклет «Я збираюся до музею» з коротким оглядом для перших відвідувань [14].

Музеї Рівненщини активізували роботу з різними групами населення. Освітній напрям роботи охоплює проведення шкільних екскурсій, краєзнавчих уроків, тематичних занять та співпрацю з педагогами. Наприклад, у 2022–2023 рр. Рівненський обласний краєзнавчий музей проводив низку спеціальних оглядових занять для учнів (краєзнавчі квести, уроки історії на основі музейних експонатів).

Волонтерство та співпраця з громадами – також важливий елемент. Так, музей тісно працює з ГО «Шлях без обмежень», запрошуючи їхніх волонтерів на події. У Острозі та Дубні до проведення екскурсій і просвітницьких програм долучають студентів історичних факультетів [14; 15; 38]. Культурно-громадські ініціативи, зокрема згадані вище «Музейні гостини», сприяють активному залученню місцевої спільноти – народних майстрів, творчих колективів та громадських активістів. Під час таких заходів музейний простір виконує функцію осередку громадської комунікації та культурної взаємодії.

Таким чином, аналіз сучасних практик діяльності музеїв Рівненської області свідчить про їхню трансформацію у багатофункціональні соціокультурні центри, які успішно поєднують традиційні екскурсійні форми роботи з інноваційними підходами. Ключовими векторами розвитку музейної сфери регіону в досліджуваний період (останні 5 років) визначено активну цифровізацію фондів (створення 3D-моделей, VR-турів, електронних каталогів стародруків) та впровадження інклюзивних рішень у межах Національної стратегії із створення безбар'єрного простору (встановлення

тактильних путівників, мнемосхем, створення аудіогідів, проведення подій інклюзивної тематики для груп відвідувачів з інвалідністю). Організація виставкових і грантових проєктів за підтримки УКФ, інтерактивних заходів із елементами історичної реконструкції (як-от «Ніч музеїв» в Острозі й Дубні) та брендових етнографічних фестивалів (зокрема, «Музейні гостини» у Рівному) підтверджує високий рівень адаптивності закладів до викликів сьогодення. Завдяки залученню волонтерів, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та осіб з інвалідністю, музеї Рівненщини не лише ефективно популяризують історико-культурну спадщину Полісся та Волині, а й виконують важливу об'єднуючу та арттерапевтичну функції для місцевих громад в умовах воєнного стану.

2.3. Вплив музеїв на культурний простір регіону (на прикладі Здолбунівського краєзнавчого музею імені Олега Тищенка)

У сучасних умовах регіональний музей перестає бути лише місцем збереження артефактів, перетворюючись на активного суб'єкта формування культурної політики та соціальних змін. Здолбунівський краєзнавчий музей імені Олега Тищенка (далі – ЗКМ) є релевантним прикладом такої трансформації, демонструючи модель «музею як живої пам'яті міста», що створюється громадою та для громади.

Здолбунівський краєзнавчий музей було засновано як локальний ідентифікатор місії збереження пам'яті саме Здолбунівщини. У 2022 році установі було офіційно присвоєно ім'я її засновника та першого директора – Олега Тищенка, що трансформувало бренд музею із суто географічного у персоналізований, де постать лідера уособлює силу волонтерського руху та любов до історії краю.

Сьогодні музей позиціонує себе як сучасний центр історії, культури та громадських ініціатив. Його місія виходить далеко за межі класичного експонування: це переосмислення минулого задля формування майбутнього

громади через освіту, мистецтво та діалог. Музей розташований у символічному просторі – будівлі колишньої в'язниці, що додає особливої ваги його діяльності як місця перетворення «простору несвободи» на «місце свободи та пам'яті».

У музеї зберігається 4622 експонати. В минулому році його відвідали 1956 осіб; працівниками музею проведено 66 екскурсій. Музей є одним з найактивніших в Рівненській області у напрямі проєктної діяльності. Бюджет закладу в 2025 році склав понад 3,5 млн грн, з них 1,7 млн – гранти [37].

Сьогодні ЗКМ — це команда культурних менеджерів, які працюють за принципами професійної стійкості, незалежності та відкритості.

Вплив музею на ідентичність мешканців регіону реалізується через роботу зі складними та багатошаровими темами: індустріалізація, багатокультурність, діяльність УПА, Голокост та жіночий рух.

У 2025 році музей реалізував проєкт «Голос із підземелля», в основі якого – спогади Ганни Лозов'юк-Завадської, учасниці підпілля ОУН, яка у 1947 році перебувала під арештом у музейних стінах (тоді в'язниці НКВС). Повернення «людського звучання» архівним документам через аудіоверсію спогадів дозволило мешканцям відчути безпосередній зв'язок із героїчним та трагічним минулим свого міста. Також створено окремий вебресурс, де представлено цифровий архів матеріалів, які розповідають про життєвий шлях репресованої волинянки [37].

У поточному році відбулося відкриття виставкового проєкту «Голос у мовчанні», присвяченого Ганні Лозов'юк-Завадській та Ігорю Лозов'юку. Захід був спрямований на актуалізацію історичної пам'яті та ознайомлення відвідувачів із долями постраждалих від політичних репресій.

У рамках відкриття виставки учасники мали можливість ознайомитися з архівними матеріалами, родинними спогадами та результатами досліджень, представленими родиною Лозов'юків, представником Державного історико-культурного заповідника м. Дубно, а також працівницею музею Аллою

Мислінчук. Реалізація виставки стала результатом співпраці музейних установ та дослідників локальної історії [17].

Ще один проєкт музею – «Сліди пам'яті» – фокусується на поховальній культурі XIX–XX століть, де співіснували українська, єврейська, польська, німецька та чеська громади. Оцифрування понад 400 надгробків (зокрема єврейського кладовища) не лише зберігає пам'ятки від руйнування, а й повертає громаді розуміння Здолбунова як мультикультурного центру, що є важливою складовою європейської ідентичності.

Музей активно працює з темами Революції Гідності та російсько-української війни. Прикладом є опрацювання знахідок із фронту (наприклад, зуб мамонта, знайдений захисником під час облаштування позицій), що поєднує палеонтологічну цінність із сучасним контекстом боротьби за незалежність.

Однією з ключових цінностей ЗКМ є громадська участь. Музей був відновлений силами волонтерів із занедбаного стану, і ця традиція співпраці триває досі: активні мешканці стають співтворцями нових локацій та ідей:

- Освітні платформи для молоді. Музей успішно інтегрує неформальну освіту в культурний простір. Робота кіноклубу DocuClub «Не моргай» (11 зустрічей на рік) дозволяє молоді дискутувати про права людини та громадянську позицію через документальне кіно. Конкурси есе про відомих здолбунівчанок (наприклад, до 140-річчя жіночого руху) залучають учнів до наукового пошуку, а їхні роботи стають частиною музейної експозиції.

- Медійна присутність та подкасти. Формат подкасту «Сіли і заплакали» (теми: УПА без міфів, радянські мозаїки, безбар'єрність) дозволяє музею говорити з аудиторією сучасною мовою, виходячи за межі фізичних стін установи. Це підтверджується цифрами: сумарне охоплення аудиторії в соцмережах у 2025 році склало понад 511 тисяч користувачів.

- Інклюзивність. Музей системно впроваджує принципи безбар'єрності (фізичної, інформаційної, комунікаційної). Навчання команди домедичній

допомозі та етичній комунікації робить музей безпечним та комфортним простором для всіх верств населення.

ЗКМ формує новий підхід до популяризації спадщини, поєднуючи класичні підходи з маркетинговими стратегіями та технологіями:

1. Цифровізація як туристичний магніт. Створення високоточних 3D-моделей артефактів (наприклад, хірургічних інструментів УПА) та їх розміщення на міжнародних платформах (Museum-Digital) робить колекцію доступною для дослідників усього світу. Анімаційний фільм «Коротка історія Здолбунова» візуалізує історію міста, створюючи привабливий візуальний продукт для туристів.

2. Гастрономічний бренд. Проєкт «Відчуй Здолбунівщину на смак» є прикладом успішного поєднання гастро-туризму та фандрейзингу. Відновлення рецептів чеських десертів (колачі, бубланіна) та їх продаж у партнерстві з місцевим бізнесом дозволили залучити кошти на розвиток музею (зокрема, на облаштування «Відкритого горища»). Це створює унікальний досвід для відвідувача – «скуштувати історію на смак».

3. Промисловий туризм. Музей акцентує на промисловій ідентичності Здолбунова (цементний завод, залізниця). Дослідження мозаїк на зупинках та їх очищення силами команди («Непомітний скарб міста») перетворює буденні об'єкти міського простору на об'єкти туристичного показу.

4. Економічна стійкість. Показником впливовості музею є його здатність залучати ресурси. У 2025 році частка зовнішнього фінансування (гранти УКФ, House of Europe та фандрейзинг) склала 50,5% від загального бюджету. Це свідчить про високу довіру до інституції як з боку громади, так і міжнародних донорів [17].

Доказом того, що діяльність Здолбунівського краєзнавчого музею має системний та стратегічний характер, є розробка і поступова реалізація Стратегії закладу, показник виконання цілей якої у 2025 році склав 64%. На 2026 рік команда визначила амбітні пріоритети, що покликані суттєво посилити роль установи як інтелектуального серця громади та впливового

культурного суб'єкта регіону. Зокрема, планується завершення флагманських інфраструктурних проєктів – мультифункціонального хабу на горищі та інтерактивної експозиційної зони на подвір'ї, а також впровадження системи енергонезалежності для забезпечення цілорічної роботи музею.

Щодо напрямку цифровізації, то у 2026 році передбачено запуск офіційного сайту та створення міського медіаархіву для збереження фото-, відео- та усних історій мешканців Здолбунівщини. Окрім того, музей орієнтований на масштабування публічних програм через запровадження постійних лекційних циклів та посилення європейського контексту через спільні виставкові проєкти з міжнародними партнерами. Такі плани на майбутнє свідчать про трансформацію закладу в технологічний та інклюзивний простір, що забезпечує сталий розвиток громади та її інтеграцію у світовий культурний простір [37].

Отже, Здолбунівський краєзнавчий музей імені Олега Тищенка є «інтелектуальним серцем громади». Його вплив на культурний простір регіону полягає у: формуванні свідомої ідентичності мешканців через деколонізацію пам'яті; створенні майданчика для суспільного діалогу, де історія стає інструментом для обговорення актуальних проблем сьогодення (права людини, екологія, війна); розвитку інноваційного туристичного продукту, що інтегрує локальну спадщину в глобальний цифровий контекст.

Музей доводить тезу Олега Тищенка: «Музей живе лише тоді, коли в ньому є люди». Реалізуючи стратегію відкритості та інноваційності, Здолбунівський музей перетворює культурну спадщину на дієвий ресурс розвитку регіону.

2.4. Проблеми та перспективи розвитку музейної галузі

Музейна галузь Рівненської області є органічною частиною культурної інфраструктури регіону та відіграє ключову роль у збереженні матеріальної і

нематеріальної спадщини Рівненщини. Водночас у період повномасштабного вторгнення музеї працюють в умовах системних викликів.

Вивчення діяльності музеїв області та аналіз статистичних показників [41] засвідчує нерівномірний розподіл ресурсів між провідними музеями та музеями міських і селищних рад. З одного боку децентралізація наблизилася культурну спадщину до кінцевого споживача; з іншого – створила відчутну нерівномірність між закладами. Хоча на прикладі Березнівського та Здолбунівського краєзнавчих музеїв можна зробити висновки, що й невеликі музеї можуть активно та успішно працювати на користь громад.

Провідними установами галузі залишаються: Рівненський обласний краєзнавчий музей, Державний історико-культурний заповідник м. Острога, Державний історико-культурний заповідник м. Дубно, Культурно-археологічний центр «Пересопниця».

Попри умови воєнного стану, у 2025 році спостерігалася позитивна динаміка поповнення музейних фондів, що свідчить про збереження активності польових і науково-дослідних експедицій навіть за складних безпекових умов. Музейні заклади активно відвідуються мешканцями громад та гостями Рівненщини.

Стан кадрового забезпечення музейної галузі сьогодні є одним із найбільш вразливих аспектів її функціонування. Станом на 2025 рік у музеях і заповідниках Рівненщини фактично працювало 146 осіб при штатній чисельності 158, що означає дефіцит у 7,6%. Занепокоєння викликає й вікова структура персоналу: кількість працівників пенсійного або передпенсійного віку (37 осіб) майже вдвічі перевищує кількість молоді до 35 років (20 осіб). У минулому році музеї залишили 19 фахівців, натомість прийнято на роботу лише 13. Мобілізація чоловіків-фахівців, та еміграція – усе це негативно впливає на діяльність музейних закладів та їхні перспективи.

Звіт конференції «Культурний сектор України в умовах війни: Виклики – Потреби – Заходи», яка відбулася у Києві в квітні 2025 р., підсумував загальну для всієї України тенденцію: «загибель, втрата здоров'я або житла,

зміна місця проживання дієвців культури внаслідок нападу росії на Україну призводить до втрати або відтоку кадрів зі сфери – під загрозою передача знань (зокрема у рідкісних професіях), втрата фахової експертизи» [24]. Рівненщина не є винятком.

Матеріально-технічний стан музейних приміщень залишається однією із найгостріших проблем галузі. Незважаючи на те, що обласна програма «Культура Рівненщини» на 2023–2027 роки [31] передбачає поступове збільшення витрат на оновлення – від 9,1 млн грн у 2023 р. до 12,7 млн грн у 2027 р. (загалом 54,2 млн грн), – реальне виконання програми в умовах воєнного стану є суттєво нижчим від запланованого.

У 2025 році на ремонтні роботи в закладах культури загалом витрачено понад 22 млн грн, але вочевидь значна частка цих коштів була використана для поточного утримання та на аварійно-відновлювальні роботи. Відомостей про модернізацію сховищ, встановлення сучасних систем клімат-контролю та охоронної сигналізації не виявлено.

У період із 19 січня до 24 березня 2026 року через несправність теплового насоса та відсутність фінансування для проведення необхідних ремонтних робіт Музей книги та друкарства в Острозі був змушений тимчасово призупинити прийом відвідувачів. Таке рішення ухвалили з метою збереження музейної колекції, дотримання необхідного температурно-вологісного режиму та запобігання можливим аварійним ситуаціям.

Попри обмеження в роботі, працівники музею продовжували здійснювати внутрішню діяльність, зокрема оцифрування музейних предметів. Водночас тимчасове закриття установи обмежило доступ мешканців і гостей регіону до ознайомлення з унікальною колекцією музею [15].

Також гостро стоїть проблема реставрації музейних предметів. Із 9061 одиниці по всіх музеях області, що потребують реставрації, у 2025 р. було відреставровано лише 673 – тобто 7,4%. Найскладнішою є ситуація в Острозькому заповіднику, де реставрації потребують 8560 предметів (близько

94% від загальнообласного показника). Незважаючи на те, що саме тут проведено найбільший обсяг реставраційних робіт (544 одиниці), темпи відновлення є катастрофічно низькими.

Цифровізація музейних фондів є одним з головних завдань обласної програми «Культура Рівненщини» на 2023–2027 роки. Частина музеїв області активно працює в цьому напрямі, зокрема, реалізують оцифрування експонатів, що не лише забезпечує фізичне збереження раритетів, але й робить їх доступними для дослідників по всьому світу.

Однак наведені приклади (підрозділ 2.2 дипломної роботи) здебільшого свідчать про залучення додаткових джерел фінансування. Інформацію про кошти, отримані від програми, не виявлено.

Важливою складовою цифровізації є розвиток онлайн-присутності. Провідні музеї (Рівненський обласний краєзнавчий музей, Державні історико-культурні заповідники Острога та Дубна, Культурно-археологічний центр «Пересопниця») мають повноцінні сайти, на яких знайомлять зі своїми колекціями, експозиціями, дослідницькою роботою. Сайт також має Березнівський краєзнавчий музей. Усі згадані музеї активно представлені в соціальних мережах. Водночас більшість музеїв нижчого рівня (наприклад, Радивилівський, Сарненський чи Здолбунівський краєзнавчі музеї) не мають власних вебресурсів і функціонують виключно через сторінки у Facebook або інші соціальні мережі, що є вимушеним, але недостатнім рішенням з точки зору збереження даних та повноцінного представлення роботи музеїв.

Для невеликих музеїв соціальні мережі (насамперед Facebook, рідше Instagram) стали альтернативою офіційним сайтам. Саме там ведеться хроніка діяльності закладів, публікуються фото нових надходжень, анонсуються виставки та події.

Наприклад, один із найактивніших музеїв локального рівня в області – Здолбунівський краєзнавчий музей імені Олега Тищенка – немає офіційного сайту, але має розгорнуту інформаційну сторінку на порталі Здолбунівської міської ради, а також часто згадується на різноманітних регіональних

туристичних ресурсах. Музей має надзвичайно активну Facebook-сторінку та профіль в Instagram, де публікує відомості про проєкти, музейні експонати (зокрема періоду Волині та УПА), анонси майстер-класів та новини про залучення волонтерів [17].

Глибша проблема – брак технічних можливостей в музеях громад: відсутність спеціалізованого програмного забезпечення, низький рівень ІТ-компетентності старшого персоналу, неможливість утримувати інженера-програміста у штаті. Учасники конференції «Культурний сектор в умовах війни» (2025) наголосили на загальноукраїнській проблемі: «бракує технічної спроможності, стандартів, обладнання та фахівців для оцифрування, збереження й обміну знаннями» [24].

Музейна галузь є фундаментом туристичної привабливості регіону, однак повна реалізація цього потенціалу стримується низкою чинників. Згідно інформації управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації у 2025 р. надходження туристичного збору в Рівненській області склали 4,87 млн грн., однак основна частка збору (2,41 млн грн, або 49,5%) припала на Рівненську громаду. Тоді як громади з унікальними заповідниками – Острозька (0,054 млн грн) та Дубенська (0,126 млн грн) – отримали набагато менше.

Низький рівень туристичних зборів в інших громадах, при тому що показники відвідування музеїв є досить високими, може свідчити про слабку туристичну інфраструктуру (місця для ночівлі, гастрономічний туризм тощо). Тут важливим є комплексний підхід, наприклад, розробка туристичних маршрутів, що включають як відвідування заповідника, так і проживання в громадах, а також гастрономічний туризм.

Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 р. кардинально змінило умови функціонування музейної галузі. За даними Міністерства культури України, станом на березень 2025 р. в Україні було пошкоджено 1419 об'єктів культурної спадщини, 197 закладів культури змушені були релокуватися, а 41% населення залишається повністю виключеним з культурного життя [24].

Рівненська область, розташована в відносно безпечному западноукраїнському регіоні, стала осередком прийому релокованих культурних установ та фахівців з постраждалих регіонів. Разом із тим область зазнала прямих втрат у вигляді енергетичної нестабільності, яка критично впливає на умови зберігання фондів, а також втрати кадрів через мобілізацію та вимушену еміграцію.

Музеї Рівненщини адаптувалися до викликів часу. Про це свідчать: перехід до формату гуманітарних хабів і просторів соціальної підтримки; розширення програм для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів та дітей; налагодження партнерств з міжнародними донорами; оцифрування найбільш вразливих фондів як форма страхування від фізичних втрат.

Потребою, яка ще не знайшла системного вирішення на рівні регіону, є забезпечення укриттів у музейних установах. Відсутність захищених сховищ ускладнює проведення соціокультурних подій (виставок, лекцій, освітніх програм) у ряді закладів, що веде до зниження відвідуваності та доходів від власної діяльності.

Одним із ключових чинників розвитку галузі в умовах скорочення бюджетного фінансування стає залучення грантових коштів. З наведених прикладів бачимо, що музеї підсилюють свої можливості у напрямках оцифрування, організації виставкових проєктів та цікавих для мешканців активностей. У той же час більшість невеликих музеїв не мають у штаті фахівців, які можуть вміють готувати проєкти, що не дає їм можливості долучатися до грантових конкурсів.

Вагомою ознакою розвитку музейної галузі регіону стала поява стратегічних документів на рівні окремих закладів. Розробка власних стратегій розвитку є важливим кроком у трансформації музею від пасивного сховища експонатів до сучасного менеджера культурної спадщини. Стратегія закладу визначає місію, закладає систему пріоритетів, формує базу для проєктної діяльності та залучення донорського фінансування. Досвід роботи зі стратегіями у Рівненській області мають: Рівненський обласний краєзнавчий

музей, Здолбунівський краєзнавчий музей, Культурно-археологічний центр «Пересопниця».

У вересні 2021 р. була презентована Стратегія розвитку Рівненського обласного краєзнавчого музею до 2040 року, яка розроблялася спільно колективом музею та науковими консультантами. Концепція передбачала перетворення музею на багатофункціональний культурно-туристичний центр, інтегрований у «культурно-туристичний квартал» Рівного. Серед конкретних напрямів – реконструкція будівлі пам’ятки архітектури XIX ст., облаштування спеціального ангара-депозитарію, адаптація прилеглої будівлі колишньої оранжереї князів Любомирських, інклюзивне благоустрій, а також вихід на президентську програму «Велика реставрація» [34]. На жаль, повномасштабне вторгнення 2022 р. перервало процес офіційного затвердження стратегії.

Якісно іншим є досвід Здолбунівського краєзнавчого музею імені Олега Тищенка. Цей заклад, починаючи з 2014 р., пройшов шлях від фактично занедбаного приміщення до живого культурного магніту міста. Стратегія музею була підготовлена за грантової підтримки Українсько-данського молодіжного дому та презентована у 2025 році. Документом були визначені цілі закладу на рік, а також його принципи та правила роботи, цінності, загрози та можливості [13]. Музей реалізує стратегію завдяки активній проєктній діяльності.

Культурно-археологічний центр «Пересопниця» також має власний стратегічний документ щодо подальшого розвитку. Заклад активно реалізує проєктний підхід: зокрема, у 2023–2025 рр. виконано грантовий проєкт «Археологічна майстерня у Пересопниці», що дозволив провести масштабні польові дослідження та виявити нові артефакти XII–XIII ст., розширивши як фонди, так і туристичну пропозицію центру [9].

Аналіз діяльності музеїв Рівненської області дозволяє окреслити основні вектори розвитку музейної галузі на середньострокову перспективу.

Першим пріоритетом є кадрова реформа. Гострий дефіцит молодих фахівців потребує системних заходів: налагодження партнерств із

профільними кафедрами Рівненського державного гуманітарного університету та Національного університету «Острозька академія»; розробка програм стажування на базі музеїв; активізація використання стипендій голови облдержадміністрації для молодих культурних менеджерів.

Другий напрям – прискорена цифровізація та підсилення комп'ютерної бази музейних закладів. Необхідно запровадити єдину регіональну платформу електронного обліку музейних фондів, що усунула б розрив між провідними заповідниками та музейними закладами невеликих громад.

Третім вектором є розвиток туристичного кластеру. Перетворення Острога, Дубна, Пересопниці на «ключові точки» туристичних маршрутів із залученням сільських садиб, гастрономічного туризму та активного відпочинку дозволить збільшити тривалість перебування туристів у громадах та суттєво підвищити надходження туристичного збору.

Четвертим напрямком є вдосконалення матеріально-технічної бази, насамперед у частині забезпечення енергонезалежності, а також встановлення сучасних систем пожежної і охоронної сигналізації та облаштування укриттів для відвідувачів.

П'ятим пріоритетом є активізація грантової роботи через навчання та менторство для музейних працівників, орієнтоване на подолання практичних бар'єрів у написанні заявок, звітності та комунікації з донорами.

Підсумовуючи, музейна галузь Рівненської області демонструє значний потенціал трансформації в сучасний, інклюзивний та фінансово стійкий культурний сектор. Поява таких документів як стратегії розвитку музеїв свідчить про зростання управлінської культури та стратегічного мислення в музейній галузі. Реалізація цього потенціалу потребує поєднання державної підтримки в рамках програми «Культура Рівненщини», активного залучення міжнародних ресурсів та інноваційних управлінських підходів. Важливим питанням також залишається вирішення проблем у кадровій і технологічній сферах.

Висновки до розділу 2

Музейна мережа Рівненської області є розгалуженою структурою, що охоплює 14 закладів різного типу та підпорядкування – від провідних установ регіонального значення до краєзнавчих музеїв міських і селищних рад. Провідну роль відіграють Рівненський обласний краєзнавчий музей, Державні історико-культурні заповідники Дубна й Острога та Культурно-археологічний центр «Пересопниця», які зосереджують найбільші фонди, основний обсяг відвідуваності та науково-виставкової діяльності. Аналіз статистичних даних за 2025 рік засвідчив позитивну динаміку галузі: загальна відвідуваність зросла на 20,6% і склала 176,7 тис. осіб, кількість екскурсій збільшилася до 5576, виставок – до 228, а сукупний основний фонд досяг 285634 одиниць. Водночас між закладами регіонального значення та музеями громад існує суттєва нерівномірність ресурсного, кадрового і матеріально-технічного забезпечення, подолання якої залишається системним завданням галузі.

Сучасні практики діяльності музеїв Рівненщини свідчать про їхню трансформацію у багатофункціональні соціокультурні центри. Ключовими векторами розвитку стали: активна цифровізація фондів – впровадження 3D-моделей, VR-турів, електронних каталогів стародруків, участь у створенні Реєстру музейного фонду України; послідовне впровадження інклюзивних рішень відповідно до Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору. Музеї реалізують виставкові та грантові проекти за підтримки Українського культурного фонду, проводять інтерактивні заходи з елементами історичної реконструкції, брендові етнографічні фестивалі (зокрема, «Музейні гостини» у Рівному), що підтверджує здатність закладів зберігати культурну активність та залучати громаду навіть в умовах воєнного стану.

Здолбунівський краєзнавчий музей імені Олега Тищенка є переконливим прикладом того, як регіональний музей може ставати «інтелектуальним серцем громади». Завдяки роботі зі складними темами – діяльність ОУН і УПА, Голокост, мультикультурна спадщина – музей формує

свідому регіональну ідентичність і майданчик для суспільного діалогу. Активна грантова діяльність, цифровізація колекцій, інноваційні публічні формати (подкасти, кіноклуб, есе-конкурси) свідчать про те, що навіть невеликий музей громади здатний перетворити культурну спадщину на дієвий ресурс місцевого розвитку.

Музейна галузь регіону функціонує в умовах системних викликів, що потребують стратегічного реагування. Кадровий дефіцит і старіння персоналу, незадовільний матеріально-технічний стан приміщень і фондосховищ, критично низькі темпи реставрації предметів, нерівномірний рівень цифровізації та слабка туристична інфраструктура – усе це стримує реалізацію потенціалу галузі. Водночас поява стратегічних документів розвитку в окремих закладах, зростання грантової активності та адаптація музеїв до умов воєнного часу через гуманітарні програми для внутрішньо переміщених осіб і ветеранів засвідчують зростання управлінської культури та стратегічного мислення в галузі. Перспективи її розвитку пов'язані з вирішенням кадрових питань, прискореною цифровізацією, впровадженням туристичних рішень для унікальних заповідників Острога, Дубна та Пересопниці, вдосконаленням матеріально-технічної бази й активізацією грантової роботи музеїв громад.

ВИСНОВКИ

1. Культурний простір регіону є багатовимірним середовищем, що формується на перетині матеріальних, символічних та комунікативних практик. Він виходить далеко за межі географічної території або сукупності культурних установ, охоплюючи духовний, соціальний та технологічний виміри і виступаючи носієм регіональної ідентичності та органічною частиною загальнонаціонального культурного поля. Регіони є не просто адміністративними одиницями, а культурно-смысловими утвореннями зі своїм унікальним профілем, де загальнодержавні цінності поєднуються з місцевою самобутністю. В умовах збройної агресії питання збереження та розвитку культурного простору набули стратегічного виміру: культурна сфера є не другорядною галуззю, а елементом системи національної безпеки.

2. Сучасний музей є багатофункціональним соціокультурним інститутом, що поєднує базові функції збереження і дослідження спадщини з комунікативною, освітньою, соціально-інтегративною функціями та функцією формування колективної пам'яті. Згідно з оновленим визначенням ICOM (2022), музей перетворився на інклюзивну та доступну організацію, що активно сприяє сталому розвитку суспільства. В умовах повномасштабної війни українські музеї суттєво розширили свою місію: вони стали центрами психологічної підтримки, майданчиками для інтеграції внутрішньо переміщених осіб і просторами для деколонізації культурних наративів, відновлення автентичної місцевої та національної ідентичності.

3. Музейна галузь відіграє стратегічну роль у формуванні регіонального культурного простору через кілька взаємопов'язаних механізмів. По-перше, музеї є ключовими інститутами меморіалізації, що визначають, які події, постаті та явища зберігаються в колективній пам'яті громади. По-друге, вони є невід'ємними осередками регіональної ідентичності, що зберігають і репрезентують унікальні пласти місцевої культури. По-третє, музеї є важливим ресурсом туристичного та економічного

розвитку регіону, стимулюючи суміжні галузі та формуючи конкурентний імідж території. По-четверте, музейна галузь є об'єктом і суб'єктом культурної політики, здатним ефективно реалізовувати державні та регіональні стратегії розвитку.

4. На Рівненщині працює 14 музеїв, підпорядкованих органам управління культури області. Провідну роль відіграють Рівненський обласний краєзнавчий музей, Державні історико-культурні заповідники Дубна й Острога та Культурно-археологічний центр «Пересопниця», які зосереджують найбільші фонди та основний обсяг відвідуваності. Статистика за 2025 рік засвідчила позитивну динаміку галузі: загальна відвідуваність зросла на 20,6% і склала 176,7 тис. осіб, кількість екскурсій збільшилася до 5576, виставок – до 228, а сукупний основний фонд досяг 285634 одиниць. Разом із тим між закладами регіонального значення та музеями громад зберігається суттєва нерівномірність ресурсного, кадрового і матеріально-технічного забезпечення.

5. Сучасні практики діяльності музеїв Рівненщини свідчать про їхню трансформацію у багатофункціональні соціокультурні центри. Ключовими векторами є активна цифровізація фондів – впровадження 3D-моделей, VR-турів, оцифрування стародруків, участь в Реєстрі музейного фонду України – та послідовна реалізація інклюзивних ініціатив відповідно до Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору. Виставкові та грантові проекти за підтримки Українського культурного фонду, інтерактивні заходи з елементами історичної реконструкції та брендові фестивалі підтверджують здатність музеїв зберігати культурну активність і залучати широку аудиторію навіть в умовах воєнного стану.

6. Здолбунівський краєзнавчий музей імені Олега Тищенка є переконливим прикладом того, як регіональний музей громади може перетворюватися на «інтелектуальне серце» місцевої спільноти. Через роботу зі складними пластами локальної ідентичності – діяльністю ОУН і УПА, Голокостом, мультикультурною спадщиною – музей формує простір для

суспільного діалогу та деколонізації пам'яті. Активна грантова діяльність (50,5% бюджету 2025 р. – зовнішнє фінансування), цифровізація колекцій, гастрономічний брендинг та інноваційні публічні формати (подкасти, кіноклуб, есе-конкурси) свідчать про те, що навіть невеликий музей здатний перетворити культурну спадщину на дієвий ресурс місцевого розвитку.

7. Музейна галузь регіону функціонує в умовах системних викликів, що потребують стратегічного реагування. Кадровий дефіцит і старіння персоналу (146 фахівців при штаті 158, лише 20 осіб до 35 років), незадовільний матеріально-технічний стан приміщень і фондосховищ, критично низькі темпи реставрації предметів (7,4% від потреби), нерівномірний рівень цифровізації та слабка туристична інфраструктура – усі ці чинники стримують реалізацію потенціалу галузі. Водночас зростання грантової активності, поява стратегічних документів розвитку в окремих закладах та адаптація музеїв до умов воєнного часу через гуманітарні програми для внутрішньо переміщених осіб і ветеранів є ознаками зростання управлінської та стратегічної культури в галузі.

8. Перспективи розвитку музейної галузі Рівненщини пов'язуються з кількома взаємопов'язаними напрямками: кадровою реформою та омолодженням персоналу через стипендіальні програми та партнерство з університетами; прискореною комплексною цифровізацією колекцій; розбудовою туристичного кластеру на основі унікального потенціалу заповідників Острога, Дубна та Пересопниці; вдосконаленням матеріально-технічної бази закладів; активізацією грантової роботи музеїв громад. Системна реалізація цих напрямів дозволить музейній галузі повніше виконувати свою стратегічну місію – зберігати та збагачувати культурний простір Рівненської області як живе та актуальне середовище формування регіональної та національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барна О. С. Культурний простір як поле формування національно-політичних ідентичностей. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2019. Вип. 85. С. 252–263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2019_85_22 (дата звернення: 7.02.2026).
2. Березнівський краєзнавчий музей: [сайт]. URL: <https://bereznemuseum.org.ua/> (дата звернення: 15.02.2026).
3. Белікова М. В. Сучасні тенденції музейного менеджменту в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 17. С. 201–206. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/45.pdf> (дата звернення: 15.02.2026).
4. Білаш К. Міжнародна рада музеїв ICOM затвердила нове визначення музею. LB.ua: інтернет-видання: [сайт] URL: https://lb.ua/culture/2022/08/25/527373_mizhnarodna_rada_muzeiv_icom.html (дата звернення: 15.02.2026).
5. В обласному краєзнавчому музеї навчали, як надавати експонатам цифрове життя. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/v-oblasnomu-kraieznavchomu-muzei-navchaly-iak-nadavaty-eksponatam-tsyfrove-zhyttia> (дата звернення: 20.04.2026).
6. В Острозі реалізують проєкт з діджиталізації історико-культурної спадщини. URL: <https://history.rayon.in.ua/news/561474-v-ostrozi-realizovuyut-proekt-z-didzhitalizatsii-istoriko-kulturnoi-spadshchini> (дата звернення: 15.02.2026).
7. В Острозькому замку підбили підсумки 2025 року: пам'ять, мистецтво та відповідальність. Район. Острог. URL: <https://ostrog.rayon.in.ua/news/862709-v-ostrozkomu-zamku-pidbili-pidsumki-2025-roku-pamyat-mistetstvo-ta-vidpovidalnist> (дата звернення: 02.03.2026).
8. Виткалов С., Бояр Н. Регіональні культурні практики в діяльності музеїв Рівненщини. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Зб. наук. пр. Вип. 27. Рівне: РДГУ, 2018. С. 123–128. URL:

<https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/64/1418> (дата звернення: 10.05.2026).

9. Виявили скелети XII-XIII століття: у Пересопниці завершили археологічні роботи. КЗ Культурно-археологічний центр Пересопниця. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/peresopnitsa/> (дата звернення: 10.05.2026).

10. Всі музеї Рівного: де цікаво провести час. Горинь.info: [сайт]. URL: <https://horyn.info/posts/vsi-muzeyi-rivnogo-de-czikavo-provesty-chas/> (дата звернення: 10.05.2026).

11. Горлач П. Стародруки з Музею книги та книгодрукування в Острозі перенесуть у цифровий формат. URL: <https://suspilne.media/culture/532233-starodruki-z-muzeu-knigi-taknigodrukuvanna-v-ostrozi-perenesut-u-cifrovij-format/> (дата звернення 22.04.2026).

12. Губіна О. П. Музей як соціокультурний інститут. Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір. Київ, 2023. С. 63–64. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/Akademiia/Vydannia/konferentsii/Tezy_02_11_2023_2.pdf#page=63 (дата звернення: 7.05.2026).

13. Депутатам презентували Стратегію розвитку краєзнавчого музею. Здолбунівська міська рада Рівненської області. URL: <https://zdgromada.gov.ua/news/culture/deputatam-prezentuvaly-strategiyu-rozvytku-kraeyznavchogo-muzeyu/> (дата звернення: 10.05.2026).

14. Державний історико-культурний заповідник м. Дубно: [сайт]. URL: <https://zamokdubno.com.ua/> (дата звернення: 10.05.2026).

15. Державний історико-культурний заповідник міста Острога: [сайт]. URL: <https://ostrohcastle.com.ua/> (дата звернення: 10.05.2026).

16. Доманська О. Концептуальне осмислення поняття «національний культурний простір». Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія. 2014. Вип. 706–707. С. 113–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2014_706-707_23 (дата звернення: 10.02.2026).

17. Здолбунівський краєзнавчий музей: [офіційна сторінка]. Facebook. URL: https://www.facebook.com/zdolbunivmuseum/?locale=uk_UA (дата звернення: 15.02.2026).

18. Казначесва Л. Музейні проєкти у часи російсько-української війни. Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Зб. наук. пр. Вип. 22: матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Культурна спадщина в умовах війни: виклики та стратегії збереження». Рівне, 2024. С. 107–108. URL: <https://www.istvolyn.info/post/2171> (дата звернення: 10.05.2026).

19. Ключко Ю. М. Місія сучасного музею у контексті освітніх проблем. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2000. № 6. С. 43–48.

20. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України: монографія. Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ: НАКККиМ, 2014. 296 с. <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000016774> (дата звернення: 7.02.2026).

21. Культура 2025: підсумки та ключові тенденції року (оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2025–2026 рр.). URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2026/09.04.26.pdf (дата заснування: 17.04.2026).

22. Культура. Регіони. Український культурний фонд. URL: https://ucf.in.ua/m_programs/694c0eec00f89c331f553d24 (дата звернення: 10.02.2026).

23. Культурний магніт містечка Здолбунів або як зробити музей зі смітника? Громадський Простір. URL: <https://www.prostir.ua/?library=kulturnyj-mahnit-mistechka-zdolbuniv-abo-yak-zrobyty-muzej-zi-smitnyka> (дата звернення: 10.05.2026).

24. Культурний сектор України в умовах війни: Виклики – Потреби – Заходи. Конференція-воркшоп. Мистецький арсенал, Київ, 10–11 квітня 2025. 44 с. URL: <https://www.goethe.de/resources/files/pdf347/the-ukrainian-cultural-sector-in-wartimes.pdf> (дата звернення: 10.05.2026).

25. Khaustova K., Udvorgeli L., Choriy M. The potential of museums in the context of international tourism development. Економіка і суспільство. 2022. № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-75> (дата звернення: 11.04.2026).

26. Марченко В. В. Регіональний культурний простір України як фактор активізації мистецької ініціативи / В. В. Марченко, С. В. Виткалов. Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філософія, культурологія, соціологія. 2014. Вип. 8. С. 44–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_fks_2014_8_8 (дата звернення: 7.02.2026).

27. Музеї під час війни: виклики та потреба та оновлення (оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2022–2024 рр.). URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2024/muzei17.09.pdf (дата звернення: 17.04.2026).

28. Мулевич О., Манько А. Музейна мережа Рівненської області та її використання. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали ювілейної X міжнародної наукової конференції. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2016. С.294–297. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi61/0045731.pdf> (дата звернення: 13.04.2026).

29. На Рівненщині планують цифровізувати музейні пам'ятки. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/na-rivnenshchyni-planuiut-tsyfrovizuvaty-muzeini-pamiatky> (дата звернення: 25.04.2026).

30. На Рівненщині презентували Стратегію розвитку краєзнавчого музею. Рівненська ОДА. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/na-rivnenshchini-prezentovali-strategiyu-rozvitku-kraeyznavchogo-muzeyu> (дата звернення: 10.05.2026).

31. Обласна програма «Культура Рівненщини» на 2023–2027 роки. Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації. URL: <http://cultrv.gov.ua/oblasni-programy/1073-221104-r365-programa-kultura-2023-2027.pdf.html> (дата звернення: 25.04.2026).

32. Оцифрована пам'ять: історії мешканців Острожчини стануть частиною найбільшого у світі архіву жертв нацизму. URL: <https://lnk.ua/sBzc9bceO> (дата звернення: 9.05.2026).

33. Петрик Д. Стратегія розвитку Рівненського обласного краєзнавчого музею: зміни, продиктовані умовами війни. Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Зб. наук. пр. Вип. 22: матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Культурна спадщина в умовах війни: виклики та стратегії збереження». Рівне, 2024. С. 130–136. URL: <https://www.istvolyn.info/post/2171> (дата звернення: 10.05.2026).

34. Представили стратегію розвитку музею Рівного до 2040 року. Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/165284-predstavili-strategiu-rozvitku-muzeu-rivnogo-do-2040-roku-so-hocut-zminiti-vseredini-j-zovni/> (дата звернення: 10.05.2026).

35. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 1.02.2026).

36. Про музеї та музейну справу : Закон України від 09.08.2023 р. № 3300-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 8.05.2026).

37. Публічний звіт діяльності [Комунального закладу «Здолбунівський краєзнавчий музей імені Олега Тищенка» Здолбунівської міської ради]: 2025. URL: <https://drive.google.com/file/d/1BYZIHw5o5EIn8wardI1E1O75-HQw0Tc-/view?usp=sharing> (дата звернення: 15.02.2026).

38. Рівненський обласний краєзнавчий музей: [сайт]. URL: <https://museum.rv.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2026).

39. Савчук Ю., Пашкевич Ю. «Унікальні витвори для українського мистецтва»: у Рівному відкрили виставку п'ятисвічників князів Острозьких. Суспільне Рівне. URL: <https://suspilne.media/rivne/951607-unikalni-vitvori-dla-ukrainskogo-mistectva-u-rivnomu-vidkrili-vistavku-patisvicnikiv-knaziv-ostrozkih/> (дата звернення: 10.05.2026).

40. Сич В. А., Яременко П. І. Культурний простір регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження, його поняття, структура та методи аналізу. Вісник Одеського національного університету. Серія : Географічні та геологічні науки. 2025. Т. 30, Вип. 2. С. 266–278. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_geo_2025_30_2_22 (дата звернення: 7.02.2026).
41. Статистика [галузі культури] за 2025 рік. Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації. Рівне, 2026. 29 с.
42. Стратегія Рівненського обласного краєзнавчого музею. Проект. Рівне, 2021. 43 с.
43. Судакова В. М. Культурний простір та особливості його відтворення в умовах глобалізації. Культурологічна думка. 2018. № 13. С. 184–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultdum_2018_13_19 (дата звернення: 7.02.2026).
44. Туризм без бар'єрів. Дубенський замок стає доступним для всіх. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/turyzm-bez-barieriv-dubenskyi-zamok-staie-dostupnym-dlia-vsikh> (дата звернення: 20.04.2026).
45. Фактури: [офіційна сторінка в Instagram]. Instagram. URL: https://www.instagram.com/faktura_rivne/ (дата звернення: 10.05.2026).
46. Філіна А. П. Культурний простір: основні його види та культурна діяльність суспільства щодо задоволення соціокультурних потреб громадян. Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. 2016. Вип. 1. С. 82–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2016_1_18 (дата звернення: 7.02.2026).
47. Цифровий захист культурної спадщини у воєнний час. На прикладі музейних та бібліотечних практик (оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2023–2025 pp.). URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2025/05.06.25.pdf (дата звернення: 17.04.2026).
48. Черниш М. О. Культурний простір України у контексті нинішніх практик мультикультурних суспільств. Культура і сучасність. 2015. № 1. С. 50–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2015_1_11 (дата звернення: 7.02.2026).

49. Шершньова О. Формування нової моделі культурного простору (на прикладі громад Рівненщини): монографія. Острог, 2019. 344 с. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8899/1/Formuvannia.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).

50. Шостак В., Москвич О. «Культура», «культурна політика», «культурний простір» в контексті управлінської моделі України. Fine art and culture studies. 2025. Вип. 1. С. 465–470. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/facs_2025_1_66 (дата звернення: 7.02.2026).

51. Ярошенко О. В., Осіпчук І. О. Геопросторова організація музейної мережі Рівненської області. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів». URL: <https://konfgeolutsk.wordpress.com/2018/04/19/геопросторова-організація-музейної/> (дата звернення: 13.04.2026).